REVISTA DE LA REIAL ACADÈMIA DE MEDICINA DE CATALUNYA

VOLUM 14 - NÚMERO 3 - 1999

REVISTA DE LA REIAL ACADÈMIA DE MEDICINA DE CATALUNYA

VOLUM 14 - NÚMERO 3 - 1999

REVISTA DE LA REIAL ACADÈMIA DE MEDICINA DE CATALUNYA

JUNTA DIRECTIVA DE LA REIAL ACADÈMIA

PRESIDENT: Josep Laporte i Salas
VICEPRESIDENT: Josep A. Salvà i Miquel
SECRETARI GENERAL: Jacint Corbella i Corbella
VICE-SECRETARI: Francesc Climent i Montoliu
SECRETARI D'ACTES: Alfons Gregorich i Serrat
TRESORER: Joaquim Tornos i Solano
BIBLIOTECARI: Josep M. Massons i Esplugas
VOCAL: Jordi Sans i Sabrafèn
ARXIVER: Josep Esteve i Soler
PRESIDENT D'HONOR: Moisès Broggi i Vallès

CONSELL DE REDACCIÓ DE LA REVISTA

DIRECTOR: Màrius Foz i Sala
REDACTOR EN CAP: Nicolau Barquet i Esteve
SECRETARI DE REDACCIÓ: Ferran Nonell i Gregori
CONSELL EDITORIAL: Jacint Corbella i Corbella
Josep M. Dexeus i Trias de Bes
Rafael Esteve de Miguel
Joan Sabater i Tobella
Jordi Sans i Sabrafèn
Joaquim Tornos i Solano

REDACCIÓ: Ediciones Doyma, S.A. Travessera de Gràcia 17-21. 2on.
08021 Barcelona

Dipòsit legal: B 3338-86 • ISSN: 1133-3286 Rev. R. Acad. Med. Catalunya

REVISTA DE LA REIAL ACADÈMIA DE MEDICINA DE CATALUNYA

SUMARI VOL. 14 Núm. 3 SETEMBRE-DESEMBRE 1999

EDITORIAL

El doctor Pedro i Pons: una figura irrepetible **69**
J. Laporte i Salas

COL·LOQUI: "COMMEMORACIÓ DEL CENTENARI DEL NAIXEMENT DEL DOCTOR AGUSTÍ PEDRO I PONS"

Agustí Pedro i Pons i l'Escola d'Hematologia **70**
C. Rozman i Borstnar

El mestratge de Pedro i Pons i la seva obra. Influència sobre la medicina catalana **77**
J. Sans i Sabrafen

Pedro i Pons i "Medicina Clínica" **85**
M. Foz i Sala

VIDA ACADÈMICA **97**

Editorial

EL DOCTOR PEDRO I PONS: UNA FIGURA IRREPETIBLE

Gràcies a una iniciativa del Col·legi de Metges de Barcelona, secundada per totes les entitats sanitàries del país, hem celebrat, durant el 1998, l'any Pedro i Pons, amb motiu del centenari del naixement del que fou el gran mestre de la medicina catalana. La Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya -que ell presidí durant tants anys- ha participat activament en aquesta commemoració. Com a cloenda ens complau ara publicar aquest número monogràfic de la nostra revista en el qual es recullen els parlaments que, tot glossant la seva figura, pronunciaren tres dels seus deixebles que són també membres d'aquesta corporació.

Els doctors Màrius Foz, Ciril Rozman i Jordi Sans Sabrafen ens recorden alguns dels trets més significatius del mestratge de Pedro i Pons, personatge, al meu entendre, singular i irrepetible. Poc més hi puc afegir jo que no vaig passar de tenir la sort d'escoltar les seves classes, realment magistrals, durant un parell de cursos. El recordo encara ara com un dels mestres més brillants que mai he tingut.

Amb tot, tal com els seus deixebles directes apunten, Pedro i Pons fou quelcom més que un gran clínic. La seva categoria personal el transformà en un home públic, conegut i respectat molt més enllà dels cercles sanitaris per la seva connexió amb múltiples activitats culturals. Recordem que, a més de tenir una magnífica biblioteca, que no es limitava a la Medicina, fou un gran afeccionat al teatre i que, en uns moments difícils per a la pervivència de la llengua, contribuí generosament a salvar el Teatre Romea.

El doctor Pedro i Pons ingressà a la Reial Acadèmia el 7 de novembre de 1948, tot pronunciant un discurs sobre *Las esplenomegalias gastrorrágicas hemocitopénicas*, que fou contestat pel doctor Pere Nubiola, i en fou President des del 1957 fins a la seva mort, catorze anys després. Encara ara és digne d'ésser llegit el seu discurs reglamentari d'inauguració de curs, pronunciat el gener de 1969, que versava sobre *Formación del internista. De la Medicina interna a las especialidades*. Ara, transcorreguts trenta anys, resulten remarcables moltes de les afirmacions que hi fa: qualsevol especialista s'ha de formar, abans que res, en medicina general; la medicina interna és essencialment un estil i representa una actitud en la medicina d'avui; cal aconseguir metges cults més que no pas metges erudits; l'especialització ha estat motivada pel progrés de la tècnica, etc.

En el mateix discurs Pedro i Pons afirma que, precisament gràcies a aquests progressos, cal formar equips mèdics que representin la suma de coneixements i tècniques que desborden la labor d'un home sol. Aquest "equip diagnosticador és la genuina representació de la Medicina Interna dels nostres dies en la seva accepció més alta i eficaç".

Segurament aquest fet indiscutible és el que fa irrepetible la figura de gran consultor tan ben encarnada, i durant tants anys, pel doctor Pedro i Pons. A més de bastir una magnífica escola de medicina, va saber veure cap on anava l'evolució de la ciència mèdica. Encara ara estem recollint els beneficis del seu mestratge gràcies a la gran collita d'excel·lents professionals que sabé formar.

Josep Laporte i Salas

AGUSTÍ PEDRO I PONS I L'ESCOLA D'HEMATOLOGIA

C. Rozman i Borstnar

L'homenatge al Dr. Agustí Pedro i Pons em sembla un gran encert, perquè honora no només aquesta gran figura de la medicina interna, sinó fins i tot el poble català. La humanitat civilitzada tracta amb gran respecte el seu senat, els vells, i no oblida els seus grans homes. Recordar amb nombroses activitats el Dr. Pedro i Pons, en acomplir-se 100 anys del seu naixement, demostra l'alt grau de civilització de Catalunya.

La meva contribució vol anar un xic més enllà del que suposa l'enunciat de l'article i aportar aquí un document històric sobre l'Escola d'Hematologia. I encara que en nombroses parts d'aquesta història en Pedro i Pons no era ja protagonista, considero que el meu homenatge a la seva figura és més complet si li dedico aquest recull històric el més complet i estructurat possible. En primer lloc analitzo l'evolució de les relacions entre la medicina interna i les subespecialitats, tant a nivell mundial com al si de la Clínica Médica A. Sense conèixer aquest procés, no es pot entendre el naixement de grups polaritzats cap a una branca de la medicina. Després detallo els antecedents de l'Escola, que constitueixen els condicionants de la seva configuració. A continuació descric amb detall la creació i les activitats de l'Escola d'Hematologia fins al 1968. Finalment, resumeixo alguns fets relacionats amb l'Escola, del període posterior al 1968.

La medicina interna i les seves subespecialitats

La medicina interna com una forma d'exercir la medicina neix a finals del segle XIX i es consolida a principis del segle XX als països més importants de l'Europa Occidental i als Estats Units.

Tal vegada, el seu representant més important va ser en William Osler (1849-1919), que va exercir com a internista acadèmic a Canadà, Estats Units i Gran Bretanya. La seva influència va ser enorme, tant per la definició del concepte de medicina interna com per la seva forma de exercir-la en les 3 àrees d'assistència, docència i recerca. Com d'altres grans internistes, va defensar el model d'ensenyament a la capçalera del malalt i va escriure un llibre *(The principles and practice of Internal Medicine)* que va ser el més important en la seva matèria durant la primera meitat d'aquest segle i va tenir una influència extraordinària en l'organització de nombroses facultats de medicina de tot el món. En lloc d'una definició molt llarga, Osler deia que "l'internista és un generalista plural i distingit". La idea que es tracta d'un metge amb una aproximació integral al pacient, la subratlla amb els dos vocables: generalista i plural. Però a la vegada inclou en la seva definició un cert concepte elitista, és a dir, de profunditat de coneixements, amb el qualificatiu de "distingit". L'any 1897, Osler va predir que durant el segle XX la medicina interna seria l'especialitat mèdica més completa, mes sol·licitada i més gratificant, així com una elecció vocacional excel·lent per als estudiants de medicina. D'acord amb aquesta predicció, el prestigi de la medicina interna va ser efectivament enorme durant els primers dos terços del segle XX. Els internistes ocuparen els càrrecs del màxim rang tant a la Universitat com als hospitals. A la vegada, tenien el paper de consultor de màxim prestigi,

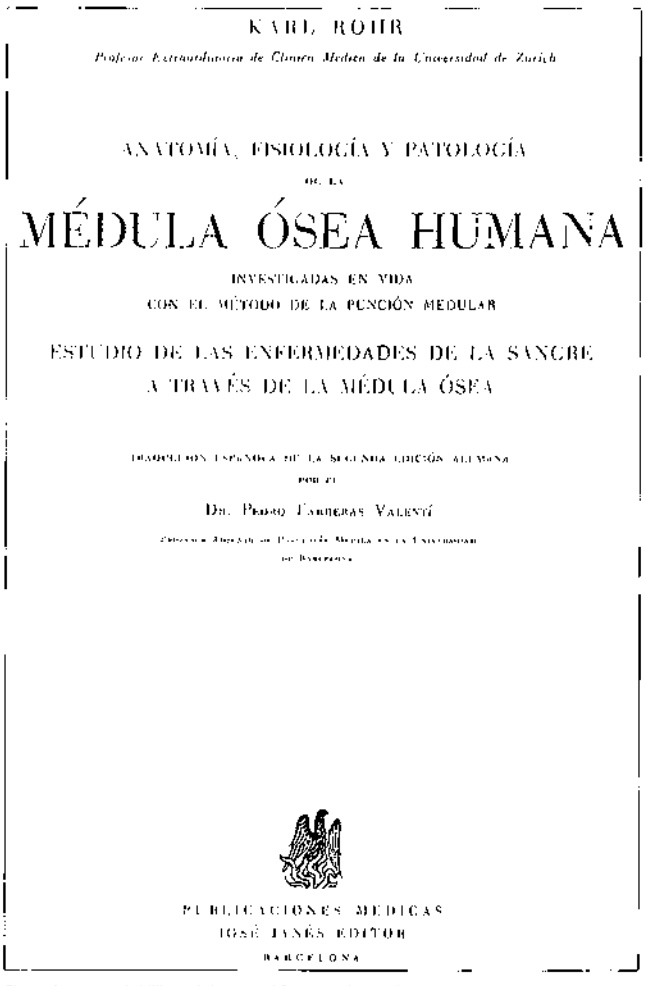
KARL ROTH

Profesor Extraordinario de Clínica Médica de la Universidad de Zurich

ANATOMÍA, FISIOLOGÍA Y PATOLOGÍA

DE LA

MÉDULA ÓSEA HUMANA

INVESTIGADAS EN VIDA

CON EL MÉTODO DE LA PUNCIÓN MEDULAR

ESTUDIO DE LAS ENFERMEDADES DE LA SANGRE

A TRAVÉS DE LA MÉDULA ÓSEA

TRADUCCIÓN ESPAÑOLA DE LA SEGUNDA EDICIÓN ALEMANA

POR EL

DR. PEDRO FARRERAS VALENTÍ

PUBLICACIONES MÉDICAS

JOSÉ JANÉS EDITOR

BARCELONA

Fig 1. Portada del llibre del Dr. Karl Roh, traduït pel Dr. Farreras.

amb el consegüent triomf social i econòmic. En resum, l'internista tenia dues característiques principals: a) d'una banda, donada la seva profunditat de coneixements, duia a terme el paper de consultor de la màxima categoria; i b) d'altra banda, per ser generalista i plural, era capaç d'oferir als seus pacients una assistència integral. A la meitat de la dècada dels anys seixanta, s'inicia el procés de disgregació de la medicina interna i sorgeixen amb gran força les diferents subespecialitats mèdiques. El paper de consultor del màxim rang el comença a ocupar el corresponent especialista (cardiòleg, pneumòleg, reumatòleg, etc). A més a més, apareix una nova figura, l'especialista en medicina familiar, el qual substitueix l'internista en la segona vessant, la d'assistència integral. La funció d'internista queda buida de continguts i la crisi de la medicina interna queda configurada de manera definitiva. Aquesta evolució històrica s'ha repetit a molts països. Així, per exemple, a Espanya, el prestigi en cert sentit mític dels internistes acaba amb la desaparició de les seves dues màximes figures: Carlos Jiménez Díaz, l'any 1967, i Agustí Pedro i Pons, l'any 1971.

El fenòmen de l'aparició de subespecialistes de medicina interna no va ser un procés sobtat, sinó progressiu. Per tal d'analitzar la relació entre la medicina interna i les seves subespecialitats és interessant recordar breument quina era als anys 50 l'estructura organitzativa de la Clínica Mèdica A, adscrita a la 2a. Càtedra de Patologia i Clínica Mèdiques, dirigida pel Prof. A. Pedro i Pons. L'activitat clínica més important es duia a terme a les sales d'hospitalització, on els malalts no estaven classificats per cap malaltia. El procés del diagnòstic i del tractament d'aquests malats estaven dirigits pel Dr. Pedro i Pons, sobretot amb les passades de visita, durant les quals el mestre exercia simultàniament la seva funció assistencial i docent. Dins l'arbre jeràrquic, el segon esglaó estava ocupat pel Dr. Pere Farreras i Valentí, professor adjunt. Després venien els caps de sala (un a la d'homes i un altre a la de dones) i, finalment, els metges encarregats de llits, ajudats pels seus interns. Totes aquestes persones eren internistes formats o en formació. Alguns d'aquests internistes tenien alguna afecció particular. El mateix Pedro i Pons era un gran expert en malalties infeccioses i tenia predilecció per l'estudi de malalts pneumològics, neurològics i reumatològics. És ben coneguda la dedicació d'en Farreras Valentí a l'hematologia. Com a altres exemples, puc citar l'interès del Dr. Ricard Bacardí i Noguera per l'hepatologia o del Dr. Nicolau Magriñà per la nefrologia. Però tots eren fonamentalment internistes amb capacitat d'orientar el diagnòstic de qualsevol malalt no prèviament classificat pel diagnòstic. És a dir, juntament a alguna predilecció especifica, tenien i exercien la capacitat d'aproximació integral als malalts, malgrat fossin a vegades difícils.

En aquells temps, l'hospital tenia pocs serveis centrals, raó per la qual cada clínica adscrita a la càtedra havia de desenvolupar, junt a les àrees d'hospitalització, els gabinets d'exploració complementària, els departaments d'anàlisis clíniques (tant de bioquímica com d'hematologia i de bacteriologia), d'anatomia patològica i, fins i tot, de radiologia especialitzada (malgrat que existia ja el servei central de radiodiagnòstic). En conjunt, doncs, la Clínica Mèdica A era una estructura bastant autosuficient, que disposava d'àrees d'hospitalització, de laboratoris, de gabinets d'exploració complementària (radiologia, ECG, EEG, etc.) i de consulta externa, tant general com especialitzada. Era com un petit hospital, que tenia una relació relativament minsa tant amb la resta de l'hospital com amb la Facultad de Medicina.

Orden 27 noviembre 1957 (M.° Educ. Nac., B. O. 17 dic.). Creación y Estatutos de la de Hematología de Barcelona.

(Véase «Hematología y Hemoterapia»)

1.° Se crea en la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona bajo la dirección del Catedrático numerario de Patología Médica de la misma, la Escuela Profesional de Hematología, cuyos Estatutos figuran como anexo de la presente Orden.

2.° Que cuando se promulgue el Reglamento de ejecución de la Ley de especialidades médicas *(de 20 julio 1955, n.° 19626)*, deberá adaptarse a éste la organización de la nueva Escuela.

Fig. 2. Reproducció del Butlletí Oficial de l'Estat, on es crea l'Escola Professional d'Hematologia de la Facultat de Medicina.

Al costat d'un planter d'internistes, la Clínica Médica A dels anys 50 reunia ja un bon grup d'especialistes. Entre ells, es poden citar individus pertanyents a les subespecialitats clàssiques de la medicina interna com, per exemple, el digestòleg Vilar i Bonet, el pneumòleg Amell i Sans, els reumatòlegs Barceló i Rotés, o el neuròleg Sales i Vàzquez. Exercien la seva especialitat als dispensaris de la policlínica on, al costat dels consultoris, podien disposar d'instrumental per a la pràctica de les exploracions complementàries. Però junt amb ells hi havia dispensaris d'altres especialitats que no pertanyien pròpiament a la medicina interna com, per exemple, el de medicina psicosomàtica, dirigit per un home de gran personalitat, el Dr. Santiago Montserrat i Esteve (amb qui es va formar l'actual Catedràtic de Psiquiatria de la nostra Facultat, el Dr. Carles Ballús) o, fins i tot, alguna especialitat semiquirúrgica, com l'Angiologia (que en un altra àrea de la Clínica disposava d'un petit quiròfan). Aquest grup va ser dirigit inicialment pel fundador de l'angiologia espanyola, el Dr. Ferran Martorell, i més tard pel Dr. Valls i Serra. El gran grup d'especialistes feia la seva feina als dispensaris i, de tant en tant, eren cridats a consulta per tal de veure algun malalt ingressat, però no tenien cap àrea d'hospitalització pròpia ni s'ocupaven dels malalts hospitalitzats. D'alguna manera, tota la seva tasca estava subordinada i dirigida per l'esperit integrador de la medicina interna. Malgrat això, els subespecialistes tenien dins la Clínica Mèdica A ple reconeixement, el qual fou també explícit en l'equip del gran *Tratado de Patología y Clínica Médicas* en 6 volums, ja que molts d'ells hi van participar de forma destacada.

El reconeixement de subespecialitats no va ser evident tan sols per l'existència d'estructures com la de la Clínica Mèdica

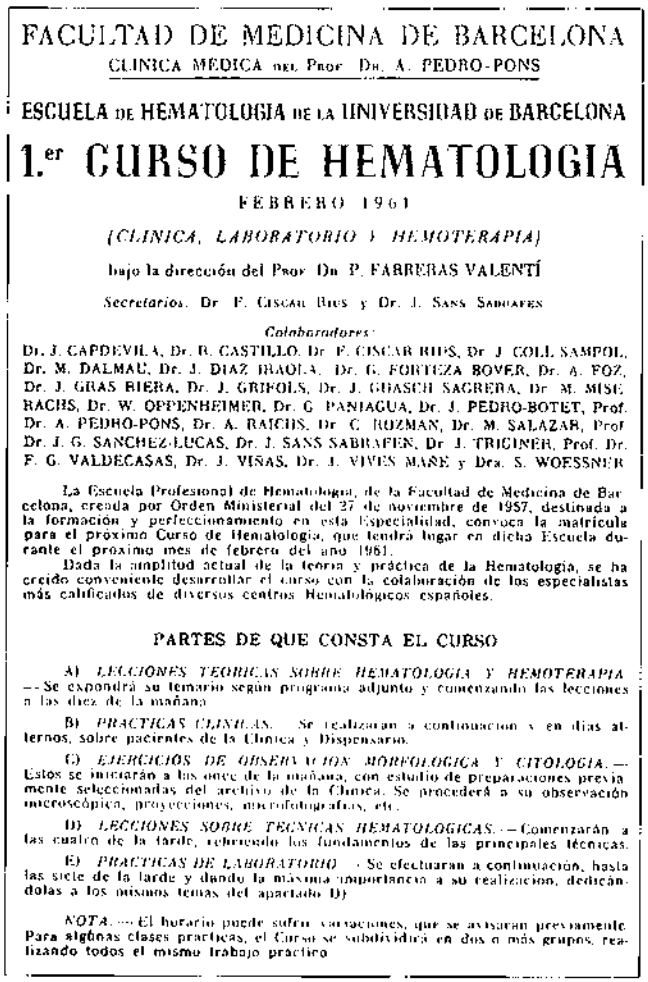

FACULTAD DE MEDICINA DE BARCELONA

CLINICA MEDICA del Prof. Dr. A. PEDRO-PONS

ESCUELA DE HEMATOLOGIA DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA

1.er CURSO DE HEMATOLOGIA

FEBRERO 1961

(CLINICA, LABORATORIO Y HEMOTERAPIA)

bajo la dirección del Prof. Dr. P. FARRERAS VALENTÍ

Secretarios: Dr. F. Ciscar Rius y Dr. J. Sans Sabrafen

Colaboradores:

Dr. J. CAPDEVILA, Dr. R. CASTILLO, Dr. F. CISCAR RIUS, Dr. J. COLL SAMPOL, Dr. M. DALMAU, Dr. J. DIAZ BRAOLA, Dr. G. FORTEZA BOVER, Dr. A. FOZ, Dr. J. GRAS BIERA, Dr. J. GRIFOLS, Dr. J. GUASCH SAGRERA, Dr. M. MISE RACHS, Dr. W. OPPENHEIMER, Dr. G. PANIAGUA, Dr. J. PEDRO-BOTET, Prof. Dr. A. PEDRO-PONS, Dr. A. RAICHS, Dr. C. ROZMAN, Dr. M. SALAZAR, Prof. Dr. J. G. SANCHEZ-LUCAS, Dr. J. SANS SABRAFEN, Dr. J. TRIGUNER, Prof. Dr. F. G. VALDECASAS, Dr. J. VIÑAS, Dr. J. VIVES MAÑE y Dra. S. WOESSNER

La Escuela Profesional de Hematología, de la Facultad de Medicina de Barcelona, creada por Orden Ministerial del 27 de noviembre de 1957, destinada a la formación y perfeccionamiento en esta Especialidad, convoca la matrícula para el próximo Curso de Hematología, que tendrá lugar en dicha Escuela durante el próximo mes de febrero del año 1961.

Dada la amplitud actual de la teoría y práctica de la Hematología, se ha creído conveniente desarrollar el curso con la colaboración de los especialistas más calificados de diversos centros Hematológicos españoles.

PARTES DE QUE CONSTA EL CURSO

A) *LECCIONES TEORICAS SOBRE HEMATOLOGIA Y HEMOTERAPIA*. — Se expondrá su temario según programa adjunto y comenzando las lecciones a las diez de la mañana.

B) *PRACTICAS CLINICAS*. — Se realizarán a continuación y en días alternos, sobre pacientes de la Clínica y Dispensario.

C) *EJERCICIOS DE OBSERVACION MORFOLOGICA Y CITOLOGIA*. — Estos se iniciarán a las once de la mañana, con estudio de preparaciones previamente seleccionadas del archivo de la Clínica. Se procederá a su observación microscópica, proyecciones, microfotografías, etc.

D) *LECCIONES SOBRE TECNICAS HEMATOLOGICAS*. — Comenzarán a las cuatro de la tarde, rehaciendo los fundamentos de las principales técnicas.

E) *PRACTICAS DE LABORATORIO*. — Se efectuarán a continuación, hasta las siete de la tarde y dando la máxima importancia a su realización, dedicándolas a los mismos temas del apartado D)

NOTA. — El horario puede sufrir variaciones, que se avisarán previamente. Para algunas clases prácticas, el Curso se subdividirá en dos o más grupos, realizando todos el mismo trabajo práctico.

Fig. 3. Portada del programa del 1er. Curs d'Hematologia, any 1961.

A, que de forma més o menys desenvolupada es podien trobar associades a moltes càtedres de Patologia General o de Patologia i Clínica Mèdiques, sinó també a nivell oficial. La *Ley de Especialidades Médicas* de 20 de juliol de 1955 regula l'obtenció de títol d'especialista i defineix les especialitats. Implícitament atribueix al gran tronc de la medicina interna les contingudes en la disciplina de patologia mèdica, és a dir, les següents: cardiologia, digestologia, pneumologia, endocrinologia, nutrició, hematologia, neurologia i reumatologia. Defineix així mateix els seus ensenyaments i les seves estructures responsables.

Hom pot concloure, per tant, que malgrat una situació dominant de la medicina interna com a tronc integrador, als anys 50 les diferents especialitats i subespecialitats tenien ja una personalitat plena i ben definida.

Antecedents de l'Escola d'Hematologia

A la Barcelona dels anys quaranta, l'hematologia no estava gaire desenvolupada. Bé és cert que existien individus dedicats a alguna vessant particular d'aquesta especialitat mèdica. El de més prestigi internacional era Jordi Guasch i Sagrera (1903-1989). Després de formar-se a Suïssa amb el prof. Otto Naegeli i el Dr. Karl Rohr, aquest català de gran personalitat va posar en marxa i va dirigir entre 1929 i 1936 el laboratori d'hematologia a la Càtedra de Patologia i Clínica Mèdiques del prof. Ferrer Solervicens i, a la vegada, va exercir com a hematòleg fins a la seva mort a la Clínica Platón, institució privada de gran prestigi. Ell, juntament amb el Dr. Carlos Elósegui (1903-1981), basc traslladat a Madrid i famós per haver tractat la família reial espanyola del problema d'hemofília, va fundar l'any 1956 la Revista "Sangre". Un deixeble d'en Guasch, el Dr. Antonio Raichs i Solé (1920-1988), va ocupar anys després un paper cabdal en l'hematologia hispana. Destacaven també el gran citòleg Dr. Vives Mañé (que als seus 89 anys encara no ha abandonat la seva gran afecció de mirar pel microscopi), el precursor de l'hematologia pediàtrica, Dr. Walter Oppenheimer, i els hemoterapeutes Drs. Durán i Jordà, Armengol, i Miserachs. També va ser important la iniciativa del prof. Garcia Valdecasas al Departament de Farmacologia de la Facultat de Medicina, on es van fer els primers tipatges Rh, emprant per a aquest finalitat un *Macoccus Rhesus* que vivia a l'animalari, i on va establir les bases d'un Servei d'Hemoteràpia que després va desenvolupar de forma tan brillant el Dr. Ricard Castillo i Cofiño.

Junt amb la gran dedicació del Dr. Agustí Pedro i Pons al desenvolupament tant de la medicina interna integral com dels progressos de les diferents especialitats, va sorgir la irrepetible figura del Dr. Pere Farreras i Valentí, home decisiu en la creació de l'Escola d'Hematologia. Em sembla oportú incloure aquí un resum de la seva biografia.

El Dr. Pere Farreras va néixer el dia 4 d'abril de 1916 a la barriada del Putxet, al si d'una família d'arrelada tradició mèdica i literària. El seu pare pertenyia a l'Exèrcit, amb el grau de Comandant Mèdic i va realitzar l'any 1929 la traducció del llibre *von Domarus: Medicina Interna*, que constituí la base de l'actual "Farreras-Rozman". Per part de mare, va heretar també la tradició mèdica: el seu avi, el doctor Valentí, fou Catedràtic de Medicina Legal de la nostra Facultat de Medicina. El primer ensenyament el va rebre al Col·legi Suís. Va continuar els estudis al Col·legi Alemany. El contacte amb el món germànic li va imprimir la seva ulterior visió de la medicina. Acabà el batxillerat a l'Institut Salmeron, on va coincidir amb el Dr. Frederic Ciscar i Rius, qui va desenvolupar el cap d'anys una important tasca a l'Escola d'Hematologia. Inicià els estudis de Medicina a la Facultat de la Universitat de Barcelona, tres anys abans de la Guerra Civil Espanyola, que van ser interromputs durant el període 1936-39. L'any 1939, reanudà els seus estudis i va ingressar com a alumne intern a la càtedra del professor Pedro i Pons, de qui ja no s'apartaria fins a la seva mort. Al costat del professor Pedro i Pons, va trobar Farreras el terreny adobat, l'atmosfera favorable per anar desenvolupant la seva personalitat científica. Però no podem creure que en Farreras fos només un intel·lectual, ja que destacaba en la seva afecció a

l'esport (va ser olímpic d'hoquei sobre herba l'any 1948) i particularment en l'excursionisme. Finalitzà la carrera el 1941, i es llicencià el dia 5 de juliol a Barcelona. El 20 de octubre de 1942 va rebre el títol de Doctor en Medicina per la Universitat de Madrid, i el mateix any guanyà brillantment les oposicions a metge intern resident, amb el número 1, de l'Hospital Clínic de Barcelona. El 1944 passà a ocupar el càrrec de Professor Auxiliar, i l'any 1947, el de Professor Adjunt de Medicina Interna. El 16 de març de 1959 accedeix per oposició a la primera Càtedra de Patologia i Clínica Mèdiques de la Facultat de Medicina de Cadis, i l'octubre de 1960, per concurs de trasllat, a la segona Càtedra de Patologia i Clínica Mèdiques de la Universitat de Salamanca. Des del 1961, va dedicar els seus esforços principalment a l'Escola d'Hematologia. Va morir a Barcelona el 17 de maig de 1968, víctima d'una malaltia coronària que anava minvant la seva existència des feia quasi nou anys.

El Dr. Farreras em va comentar en més d'una ocasió que, a causa de la manca de desenvolupament de l'hematologia a la Clínica Mèdica A, volia adquirir més coneixements d'aquesta matèria. Per aquesta raó, va dur a terme a partir de l'any 1946 dues estades a l'estranger. La primera va ser al Departament de Medicina Interna, dirigit pel Prof. Löffler, al Kantonspital de Zürich (Suïssa), on treballava com a metge el Dr. Karl Rohr, que era el deixeble predilecte el Prof. Otto Naegeli (1871-1938), predecessor de Löffler com a cap del Departament de Medicina Interna i considerat com a un dels fundadors de l'hematologia europea moderna. El Dr. Rohr havia publicat l'any 1940 un important llibre, *Das menschliche Knochenmark (La medul·la òssia humana)*, la segona segona edició del qual va ser traduïda a l'espanyol pel Dr. Farreras l'any 1952 (fig. 1) i que ha estat molts anys un important text de referència. Treballant amb el Dr. Rohr, el Dr. Farreras va aprofundir en el camp de la citologia hematològica. La segona estada la va fer al Departament de Medicina Interna de Freiburg i Breisgau (Alemanya), per tal d'aprofundir en els aspectes de l'hematologia clínica. Aquest Departament estava dirigit pel Prof. Ludwig Heilmeyer (1899-1969), gran personalitat científica que, junt amb la medicina interna, va cultivar l'hematologia tan clínica com biològica, i que va destacar sobre tot en els trastorns del metabolisme del ferro. Encara recordo la visita del Prof. Heilmeyer a la nostra Facultat i la seva conferència sobre hemocromatosi i hemosiderosi. El Prof. Heilmeyer va pronunciar la conferència en alemany, i el Dr. Farreras es va encarregar de traduir-la simultàniament. Entre nombroses contribucions a la temàtica, el Prof. Heilmeyer havia desenvolupat amb un dels seus col·laboradors, el Dr. Ploetner, un mètode per a determinar la siderèmia i en aquells temps ja mesurava la transferrina, per a demostrar-ne la gran saturació en cas d'hemocromatosi hereditària.

A la tornada de l'estranger, va potenciar progressivament la seva dedicació a l'hematologia, sense abandonar les moltes activitats com a autèntic motor de l'equip del seu mestre. A més d'escriure pràcticament tot sol el volum 5è del "A. Pedro

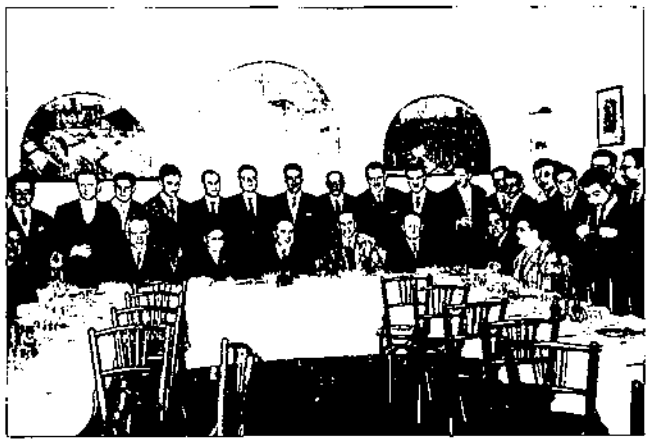

Fig. 4. Fotografia corresponent al sopar de clausura del 1er Curs d'Hematologia.

i Pons: *Tractat de Patologia i Clínica Mèdica*", dedicat a l'hematologia, va incorporar progressivament un important nombre de col·laboradors cap al camp d'aquesta especialitat. El seu company de curs de l'institut, Dr. Frederic Ciscar i Rius, encarregat del Laboratori d'Hematologia i Anatomia Patològica, li va constituir un gran suport. El que signa aquest capítol, junt amb el Dr. Jordi Sans, vam iniciar l'any 1954 la policlínica hematològica. Progressivament es van incorporar al grup la Dra. Soledat Woessner, gran experta en citologia, el Dr. Ricard Castillo, que va desenvolupar el laboratori d'hemostàsia i molts altres col·laboradors que captivats per la gran personalitat de Pere Farreras van configurar un nucli cada vegada més important.

Creació de l'Escola d'Hematologia i les seves activitats fins al 1968

La situció estava prou madura per a donar un pas decisiu. A instància del Dr. Pedro i Pons, es va crear l'Escola Professional d'Hematologia de la Universitat de Barcelona, per Ordre Ministerial de 27 de novembre de 1967 (fig. 2). Malgrat que, formalment, el director havia de ser el Catedràtic de Patologia i Clínica Mèdiques, el Dr. Pedro i Pons va delegar aquesta direcció en la persona del Dr. Farreras. Al seu voltant, el grup feia una assistència integral i especialitzada, tant als malalts hospitalitzats com als pacients ambulatoris, a la policlínica que dirigia el mateix Dr. Farreras. A la vegada, es va iniciar la tasca investigadora, cada vegada més fructífera, amb la realització de tesis doctorals i la publicació de treballs de recerca. Finalment, es va posar en marxa l'activitat docent, en forma de cursos de perfeccionament que van assolir un gran ressò d'àmbit estatal.

El primer curs es va dur a terme el mes de febrer de 1961, durant el qual de forma intensiva es va impartir la formació teòrica i pràctica dels principals continguts de la matèria. L'èxit d'inscripció va ser notable, ja que hi acudiren alumnes de

Fig. 5. Fotografia corresponent a la conferència del Prof. Carlos Jiménez Díaz

molts llocs de la geografia hispana. Això va portar cap a l'organització anual d'aquest curs, que es va repetir cada mes de febrer fins a l'any 1968 (en total 8 cursos). Com es pot deduir de la portada del primer programa (fig. 3), col·laboraren en l'ensenyament no només els membres directes de l'Escola, sinó molts altres professionals, tant de la Clínica Mèdica A, com de la ciutat i de la resta d'Espanya.

El mateix Dr. Pedro i Pons va participar activament en tots els cursos, i hi va impartir lliçons sobre "Diagnòstic diferencial de les esplenomegàlies", "Pancitopènies", "Anèmies hemolítiques per anticossos" i "Púrpures trombopèniques". El suport del Dr. Pedro i Pons a les activitats va ser total. Fins i tot, ell va escollir el restaurant de la seva preferència on va tenir lloc el sopar de comiat del primer curs (fig. 4). Segons el Dr. Juan Maldonado, assistent com a alumne a aquest curs i després l'hematòleg més emblemàtic d'Andalusia, el Dr. Pedro i Pons havia de ser present, però una consulta urgent a domicili d'un malat li va impedir d'assistir-hi.

Entre els professors de fora de Barcelona, és obligat mencionar, en primer lloc, el Prof. Carlos Jiménez Díaz, que va dictar una conferència extraordinària al si del II Curs el dissabte dia 17 de febrer de 1962, sobre macroglobulinèmies. La conferència va constituir un autèntic esdeveniment i l'aula gran de la clínica no va ser suficient per tal d'acomodar l'audiència (fig. 5). De la mateixa Clínica de la Concepció, van participar en les activitats docents de l'Escola els Drs. Paniagua, López García i Sánchez Fayos. Puc esmentar també que hi col·laboraren, de Madrid, els catedràtics Casas Sánchez i Gilsanz, així com els hematòlegs Picazo Guillén i Rivera Bandrés. Entre altres conferenciants de fóra de Barcelona cal afegir, finalment, els drs. Forteza Bover i Báguena Candela, de València, el Dr. Díaz de Iraola, de Sevilla, i fins i tot, el destacat proteinòleg estranger, el Prof. Bennhold.

El prestigi de l'Escola d'Hematologia va ser progressivament creixent, ja que l'activitat assistencial, docent i de recerca entorn de l'extraordinària figura del Dr. Pere Farreras i Valentí assolia nivells d'excel·lència cada vegada més grans. Malauradament, pocs mesos després de la cel·lebració del vuitè curs, el dia 17 de maig de 1968, es va produir la mort del Dr. Farreras i es va truncar el brillant futur que se li augurava no tan sols en la Direcció de l'Escola sinó també a la Càtedra i a la Clínica, on estava previst que succeiria el seu mestre, el Dr. Agustí Pedro i Pons. Un grup de col·laboradors del Dr. Farreras, entre els quals cal destacar el Dr. Jordi Sans i Sabrafen, la Dra. Soledat Woessner i Casas, el Dr. Ricard Castillo i Cofiño, així com el signant d'aquest article (fig. 6) hem fet esforços per mantenir viu l'esperit creat pel Dr. Farreras.

L'Escola d'Hematologia després del 1968

Es tracta d'un període de 30 anys dels quals, per excessivament protagonista, no em pertoca ocupar-me de la història detallada. Però sí que desitjo exposar només uns quants fets, en els quals encara té gran influència la figura d'en Farreras.

A instàncies de l'autor d'aquest article, director de l'Escola durant aquest període, el Ministeri d'Educació i Ciència va resoldre el dia 24 de juny de 1969 que, a partir d'aquella data, l'Escola Professional d'Hematologia de la Facultat de Medicina es denominaria Escola Professional d'Hematologia "Farreras Valentí".

Amb l'objectiu d'establir un pont entre la societat civil i les activitats universitàries al camp de l'hematologia, el dia 2 de març de 1970 es va crear al Patronat de l'Escola d'Hematologia Farreras Valentí. Els membres fundadors van ser una sèrie de destacades personalitats de la societat civil de Barcelona, amics del desaparegut Prof. Farreras, és a dir, Ernest Ventós i Ravetllat (President), Albert Folch i Rusiñol, Adolf Pujol i Llusá, Joaquim Vilá i Casagualda, Manuel de Caralt i Borrell, Manuel Rodés i Jansana, així com els professionals Dr. Jordi Sans i Sabrafen i l'autor d'aquest article. El patronat, transformat el juliol de 1988 en fundació, ha desenvolupat un gran tasca i ha constituit un suport moral i econòmic a les activitats assistencials, docents i investigadores de l'Escola, la qual cosa ha anat incrementat progressivament el seu prestigi nacional i internacional. El periodista Horacio Sáenz Guerrero va glossar, sota el títol "Una gran obra médico-científica", els 25 anys d'existència del Patronat-Fundació "(La Vanguardia", 13 de juny de 1996). Als membres fundadors es van unir més tard els senyors Buenaventura Josa i Sellés, Josep Noguer Suñol, Francesc Segura de Luna i Francisco García Munté. Des de la seva creació, el Patronat i la Fundació van haver de lamentar les irreparables pèrdues dels senyors Manuel Rodés i Jansana (1970), Albert Folch i Rusiñol (1988), Adolf Pujol Llusá (1989), Josep Noguer i Suñol (1989) i Francesc Segura de Luna (1989). La gran tristor causada per aquestes desaparicions s'ha vist compensada, en part, per la incorporació de nous membres: el Sr. Joaquim Folch-Rusiñol i Corachán (fill d'un dels fundadors, 1990), el Sr. Joan Uriach i Marsal (1991) i el Prof. Emili Montserrat i Costa (1998).

Conclusió

Deixo a altres persones l'anàlisi històrica detallada de l'Escola d'Hematologia "Farreras Valentí" en el període posterior al 1968. L'únic que puc afirmar és que els deixebles hem fet grans esforços per tal de perpetuar -ajustat als temps moderns-, l'esperit dels grans mestres de la medicina catalana, els profs. Agustí Pedro i Pons, i Pere Farreras i Valenti.

AGUSTÍ PEDRO I PONS I L'ESCOLA D'HEMATOLOGIA

La segona meitat del segle XX ha viscut el desenvolupament progressiu de les diferents subespecialitats provinents de la branca comuna de la medicina interna. Junt a la dedicació del Dr. Agustí Pedro i Pons al desenvolupament tant de la medicina interna integral com del progrés de les diferents especialitats, va sorgir la irrepetible figura del Dr. Pere Farreras i Valentí, persona decisiva en la creació de l'Escola d'Hematologia. Després de sengles estades a Suïssa i Alemanya per a aprofundir en diversos aspectes de l'hematologia, Farreras es va anar dedicant progressivament a aquesta disciplina, sense abandonar les seves altres activitats com a autèntic motor de l'equip del seu mestre. El 1957, i a instàncies de Pedro i Pons, es va crear l'Escola Professional d'Hematologia de la Universitat de Barcelona, que des de l'inici va ser dirigida per Farreras. El grup així format duia a terme una assistència integral i especialitzada, tant als pacients ingressats com als ambulatoris, va iniciar una tasca investigadora que va cristal·litzar en l'elaboració de tesis doctorals i la publicació de treballs d'investigació i va posar en marxa l'activitat docent, en forma de cursos de perfeccionament, impartits per professors de tot el país, fet que va fer que el prestigi de l'Escola augmentés de forma progressiva. Després de la mort de Pere Farreras, l'Escola va passar a denominar-se Escola Professional d'Hematologia "Farreras Valentí" i, posteriorment, es va crear el Patronat de l'Escola, transformat en fundació el 1988 i que ha donat el suport moral i econòmic a totes les activitats de l'Escola. Des del 1968, els deixebles de Pedro i Pons, i de Farreras i Valentí s'han esforçat a perpetuar, adaptat als temps moderns, l'esperit dels grans mestres de la medicina catalana.

AGUSTÍ PEDRO I PONS Y LA ESCUELA DE HEMATOLOGÍA

La segunda mitad del siglo XX ha vivido el desarrollo progresivo de las distintas subespecialidades provinentes de la rama común de la Medicina Interna. Junto a la dedicación del Dr. Agustí Pedro i Pons al desarrollo tanto de la Medicina Interna integral como del progreso de las diferentes especialidades, surgió la irrepetible figura del Dr.

Fig. 6 Entre les persones que han lluitat per tal de mantenir l'esperit de l'Escola d'Hematologia Farreras Valentí, destaquen el Dr. Jordi Sans (dret), la Dra. Soledat Woessner i l'autor d'aquest text.

Pere Farreras i Valenti, persona decisiva en la creación de la Escuela de Hematologia. Tras sendas estancias en Suiza y Alemania para profundizar en diversos aspectos de la Hematología, Farreras se fue dedicando progresivamente a esta disciplina, sin abandonar sus otras actividades como auténtico motor del equipo de su maestro. En 1957 y a instancia de Pedro i Pons se creo la Escuela Profesional de Hematología de la Universidad de Barcelona, que desde el inicio fue dirigida por Farreras. El grupo así formado realizaba una asistencia integral y especializada tanto a los pacientes ingresados como ambulatorios, inició una tarea investigadora que cristalizó en la realización de tesis doctorales y la publicación de trabajos de investigación y puso en marcha la actividad docente, en forma de cursos de perfeccionamiento, impartidos por profesores de todo el país, lo cual hizo que el prestigio de la Escuela aumentara de forma progresiva. Tras la muerte de Pere Farreras, la Escuela pasó a denominarse Escuela Profesional de Hematología "Farreras Valentí" y, posteriormente, se creó el Patronato de la Escuela, transformado en fundación en 1988 y que ha dado soporte moral y económico a todas las actividades de la Escuela. Desde 1968, los discípulos de Pedro i Pons y de Farreras i Valentí se han esforzado por perpetuar, adaptado a los tiempos modernos, el espíritu de los grandes maestros de la medicina catalana.

AGUSTÍ PEDRO I PONS AND THE SCHOOL OF HEMATOLOGY

The second half of the twentieth century has seen the progressive development of subspecialties branching off from internal medicine. In his dedication to the development of both internal medicine as a whole and to the progress of specialties, Dr. Agustí Pedro i Pons had by his side the irreplaceable Dr. Pere Farreras i Valentí, who was decisive in creating the School of Hematology. After periods in Switzerland and Germany, where he studied various aspects of hematology in depth, Farreras applied himself to this discipline increasingly, while never abandoning his other work as the real engine of his mentor's team. In 1957, at the insistence of Pedro i Pons, the Professional School of Hematology was created at the University of Barcelona and placed under the direction of Farreras. The group thus formed provided medical care that was both integral and specialized for both in- and out-patients. They initiated research that took shape in doctoral theses and published articles. Specialist courses were organized, taught by professors invited from all over the country, and so the school's prestige gradually increased. Following the death of Pere Farreras, the school was renamed the Farreras Valenti Professional School of Hematology. It later came under the direction of a Board of Trustees, which became a foundation in 1988 to provide moral and economic support for all the school's activities. Since 1968, the disciples of Pedro i Pons and Farreras i Valentí have made an effort to perpetuate the spirit of the great masters of Catalan medicine, adapting it to modern times.

EL MESTRATGE DE PEDRO I PONS I LA SEVA OBRA. INFLUÈNCIA SOBRE LA MEDICINA CATALANA

Jordi Sans i Sabrafen

Crec que ha estat un encert que el Col·legi de Metges de Barcelona hagi decidit commemorar el centenari del naixement del Dr. Agustí Pedro i Pons organitzant un conjunt d'actes sobre la seva vida, el seu mestratge i la seva obra. El nostre país en general i el seu món mèdic en particular deuen, en efecte, un homenatge a la irrepetible figura d'aquest gran mestre, i no solament per la transcendència que va tenir la seva tasca en la formació dels estudiants i dels metges que se'n beneficiaren durant les tres dècades que seguiren la Guerra Civil, sinó també per la influència molt important que aquesta tasca ha tingut en el desenvolupament de la nostra realitat mèdica actual.

Era l'estiu de 1954 quan vaig ser admès com alumne intern de la Clínica Mèdica A, tan sols 4 anys després d'haver sortit a la llum els dos primers toms del seu gran *Tratado*, el qual se'ns presentava a tots com una autèntica bíblia i que constituïa ja per a mi la principal font d'informació i d'estudi. Es vivia aleshores, en aquella entranyable casa, una època històrica d'esplendor i d'estat de gràcia ben singulars, per la qual cosa em considero un veritable afortunat en el període de la meva formació. Tot d'una em va sorprendre l'entusiasme, l'esperit de treball i de col·laboració, la senzillesa del tracte i la disposició a ensenyar que hom comprovava a tots els àmbits de la Clínica. Vaig inicialment desenvolupar les meves funcions d'alumne intern com a ajudant del Dr. Surós Forns, el qual, el 1953, havia publicat un conegut tractat de més de 1000 pàgines intitulat *Semiología Médica y Técnicas Exploratorias*. Ben aviat vaig admirar els notables internistes del departament, com eren el mateix Dr. Surós i els drs. Magriñà Ferrer, Bacardí Noguera, Reig Puig, Carulla Riera i figures molt destacades en diverses especialitats, com els digestòlegs Bordas Feliu, Salvatella Serra i Vilar Bonet; els pneumòlegs Amell Sans, Lluís Sayé i Sanglas Casanovas; els neuròlegs Sales Vázquez i Espadaler Medina; el psiquiatre Montserrat Esteve, el qual estava creant una important escola; els reumatòlegs Barceló Torrents, Rotés Querol i Sans Solà, els quals donaven una molt especial entitat a la Reumatologia espanyola; els cardiòlegs Fabre Tersol i Ciscar Rius, i els que ens ensenyaven a tots electrocardiografia, Nadal Sauquet i Ramis Pichardo; els al·lergòlegs Farrerons Co i Surinyac Oller; l'internista endocrinòleg Piquer Solá; l'endocrinòleg Pérez Vitoria; els nefròlegs Del Río i Rotellar; l'angiòleg Valls Serra; els especialistes en tècniques angiogràfiques Pedro Botet i Solé Llenas; els radiòlegs Blajot Pena, d'una elegància poc comuna, i Pedro Solé; els inoblidables mestres

Fig. 1. El Dr. Pedro i Pons a la biblioteca de casa seva.

Amadeo Foz i Gras Riera, els quals ens instruïen a tots sobre malalties infeccioses i bioquímica, respectivament; l'analista de bioquímica Salazar Badías i el de citologia hematològica Capdevila Armengol; l'anatomopatòleg Frederic Ciscar Rius; els pioners de l'electroencefalografia Samsó Dies i Vila Badó, a més de molts altres que s'estaven allà formant i que serien capdavanters de les especialitats respectives en el transcurs dels anys. Però per damunt de tot em va atraure, i fins i tot seduir, la figura humana i científica del Dr. Pere Farreras i Valentí, al qual vaig decidir seguir en l'especialitat d'hematologia, que en aquells anys estava impulsant amb gran força. Tot d'una em vaig integrar, junt amb Ciril Rozman i Soledad Woessner, en l'incipient dispensari de malalties de la sang que

Fig. 2. "Passada de visita" l'any 1952. En primer lloc i a mà dreta el Dr. Magriñà Ferrer, i just al costat del relator de la història clínica, el Dr. Bacardí Noguera.

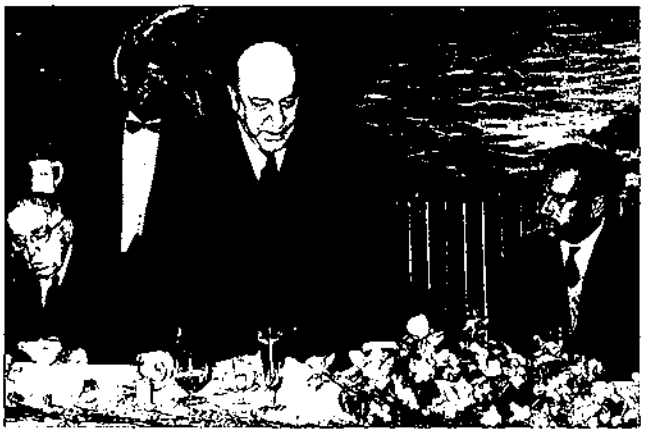

Fig. 3. El Dr. Pere Farreras, al costat del Dr. Pedro i Pons, el dia 28 d'abril de 1959, a l'Hotel Roma de Barcelona, rebent l'homenatge de tota la Clínica Mèdica A per l'obtenció de la Càtedra de Patología y Clínica Médicas de la Universidad de Salamanca.

Fig. 4. El Dr. Pere Farreras i Valentí, poc abans de la seva prematura mort, als 52 anys, esdevinguda el 17 de maig de 1968

vam inaugurar i, més endavant, em va ja encarregar diversos treballs i em va introduir en el comitè de redacció de "Medicina Clínica" i, com a autor, en el *Tratado de Patología y Clínica Médicas*. Vaig assistir així al naixement de l'Escola d'Hematologia i vaig participar, doncs, d'uns anys autènticament inoblidables de treball i de convivència humana, que vaig així mateix compartir amb Jesús Capdevila, Ciril Rozman, Soledad Woessner, Miquel Dalmau Ciria, Ricard Castillo, Pere Pardo, Joan Claudi Rodríguez Ferrera, Frederic Ciscar Rius, Andreu Domingo Albós i d'altres, la menció dels quals es faria inacabable. I si faig menció d'aquestes vivències personals és per recordar, crec que molt justament, el nom de tantes i tantes persones que van contribuir decisivament a crear la gran realitat de l'Escola de Medicina de Pedro i Pons i, alhora, contribuir també a donar fiabilitat a aquest escrit a través de fets que evidencien la meva total integració a les tasques assistencials i científiques de la Clínica Mèdica A.

Per a mi, és evident que la influència més important que el Dr. Pedro i Pons ha exercit sobre la medicina catalana és a través de la creació d'aquesta Escola de Medicina, d'un estil que m'atreveixo a qualificar de genuinament català, impregnat de seny, honestedat, exigència i pragmatisme. Aquest estil el va saber inculcar als nombrosos deixebles i grups de treball que es generaren al seu voltant. Cal recordar que a la Clínica Mèdica A no solament es consolidaren, entre nosaltres, especialitats tan importants com l'hematologia i la reumatologia, sinó que fins i tot aixoplugà, a través de la pràctica de les primeres biòpsies hepàtiques i renals, el naixement de noves especialitats com la nefrologia i l'hepatologia, en una època en la qual la medicina interna, com a especialitat, va assolir la seva màxima plenitud davant ja de la cruïlla històrica del seu immediat i definitiu desmembrament. A la càtedra de Pedro i Pons i en una època encara d'escassa centralització dels serveis hospitalaris, es concentraren pràcticament totes les especialitats, des de la psiquiatria, la neurologia, el tub digestiu, l'angiologia, la radiologia, etc., fins a importants laboratoris especialitzats de microbiologia, de bioquímica, d'anatomia patològica i d'hematologia. Era un autèntic viver d'internistes, d'especialistes i d'investigadors que coincidien cada dia en un espai físic força limitat i que convivien amb una mateixa manera de fer, molt pròpia de la càtedra. Es constituí així un potencial humà i científic molt important que, mort el mestre, es dispersà i es projectà amb un gran impacte arreu del nostre petit país. El nombre de metges, impregnats de l'estil d'exercir que allí regnava

Fig. 5. IV Reunió de la Sociedad Española de Medicina Interna celebrada a Madrid, juny 1961. El primer a mà esquerra és el Dr. Pedro Solé i el primer a mà dreta és el Dr. Pedro Botet, ambdós nebots del Dr. Pedro i Pons i personalitats importants de la Clínica Mèdica A. Al fons, el gran anatomopatòleg, Dr. Frederic Ciscar Rius.

Fig. 6. IV Reunió de la Sociedad Española de Medicina Interna celebrada a Madrid, juny 1961. El Dr. Pedro i Pons amb el professor Jiménez Díaz.

Fig. 7. En el restaurant Hockey Club de Madrid, en un dinar presidit per l'aleshores Director General de Sanitat, Dr. García Orcoyen, al costat del qual figuren Pedro i Pons i Farreras Valentí. Els antics components de la Clínica Mèdica A hi sabran reconèixer, a la dreta, els drs. Jurado Grau, Del Río, Dalmau Ciria, Pedro Botet, Rozman, i Castillo. A l'esquerra, i entre d'altres, els drs. Pedro Solé, Calaps Riera, darrera d'un col·lega no identificat, Sans-Sabrafen, Ciscar Rius i, al costat del Dr. Pedro Pons, la Sra. Farreras. IV Reunió de la Sociedad Española de Medicina Interna celebrada a Madrid, juny 1961.

Fig. 8. Fotografia en el terrat de la Clínica, amb el rerefons del carrer Còrcega. I Curs d'Anatomia Patològica 1966.

i que, com ja he dit, han ocupat després llocs capdavanters en els més diversos hospitals i que, mantenint aquest segell, encara exerceixen entre nosaltres, és molt elevat. Malgrat la ignorància històrica de les noves generacions, és obligat reconèixer que la influència de l'Escola del Dr. Pedro i Pons és encara ben present entre nosaltres i que és lògic que, d'alguna manera, vagi persistint. M'atreveixo a dir que, dintre del tarannà mèdic general actual del nostre país, es troba, sens dubte, aquest important component d'estil "pedroponsià", que dóna una certa personalitat a la medicina catalana actual. Molts l'exerceixen fins i tot sense saber-ho.

El Dr. Pedro i Pons era un home d'un sentit clínic excepcional, que ensenyava al costat del malalt. Crec que va ensenyar més amb les seves "passades de visita", amb la seva actitud i el seu raonament clínic davant del malalt, que no pas impartint les seves lliçons, tot i que ho feia amb un sentit pràctic gens convencional. No imposava cap metòdica especial, sinó que remarcava sobretot el valor de l'interrogatori i de l'exercici del sentit comú aplicat directament al diagnòstic. Sovint recordava que quan, després de l'interrogatori, no es podia orientar el malalt, difícilment es podria arribar més tard a un diagnòstic clar i contundent. Sabia escoltar amb un tarannà humil i flexible, que donava llibertat a totes les iniciatives i que imposava l'honestedat com a cosa natural i imprescindible en l'exercici professional. Tenia una gran capacitat per destriar el que és fonamental del que és superflu i era tanta la prioritat que donava al sentit comú que es permetia menysprear, fins i tot, dades precises de laboratori, teòricament valuoses, si no encaixaven en el seu raonament, sempre molt sòlid i consistent. El seu olfacte pronòstic era també molt fi. Assistia regularment a les necròpsies, les quals interpretava amb uns coneixements i un sentit crític francament aguts. La pràctica habitual de comprovar el diagnòstic clínic amb les troballes autòpsiques havia enriquit moltíssim els seus coneixements. En el seu entorn tothom se sentia bé i regnava un esperit de treball sa, noble i lliure. És lògic, doncs, que en aquest ambient s'engendrés una notable voluntat de col·laboració i un important poder d'atracció que possibilitava el treball en equip. Com a fet transcendent, el destí volgué que es donés també allí mateix una circumstància que no seria just atribuir al pur atzar, una circumstància humana decisiva, que permeté que es poguessin materialitzar projectes molt ambiciosos. Fou, en efecte, la gran figura de Pere Farreras i Valentí, que aleshores tenia trenta i pocs anys i que estava en la ple-

«F» FOZ

El microbi és el seu vici,
·l busca, el troba, el tenyeix;
ai Deu meu, ves quin desfici!,
fins als «cocos» persegueix.
Més, la dèria a un punta arriba
que jura que sols anhela
casar-se amb una brucella
que sigui Gram-positiva.

«G» GRAS

Les-banya de bon mati,
les hi diu cosetes maques,
les hi canta serenates
i els hi ensenya el bon camí.
I unes atencions tan fines...
per qui són?, que té quitxalla?
són fillets per qui treballa?
No, senyor. Són proteïnes!

«H» HISTORIA

Hi han històries d'Espanya, d'Europa i fins del Món. També hi han histories-clíniques. N'hi ha de baratetes de dos i quatre pàquines; les més cares son de vuit, «status praesens» incluit.

Fig. 9. Pàgina 7 dels "Raconets de la Clínica Mèdica A", escrits i editats pel Dr. Jordi Salvatella i Serra en un llibret de 155 pàgines. Evidencien el caliu humà existent a la Clínica

Al Dispensari de Reuma:
—Estic escurat, doctor,
deia un malalt amb veu fleuma.
—Li fem gratis. Si, senyor.

PUNT FINAL

La Clínica, en bona hora,
està plena d'aparells,
i quan venen gent de fòra
es queden galtavermells.

Electro de vuit canals,
un Raigs X imponent,
fono pels bufos mitrals,
un encéfalo «chipén».

Mentres d'altres amb la sonda
sols arriben al duodè,
nosaltres, amb molta sombra,
encertem el cor de plè.

Tot això està molt bé
i dona molt goig de veure,
però abans de tornar-me a seure
escolteu el que us diré.

Si els aparells són molt bons,
tenim per sobre, i és únic,
el gran tresor de l'ull clínic
del gran mestre Pedro-Pons.

Fig. 10. Pàgina 102 dels "Raconets de la Clínica Mèdica A"

nitud de la seva prodigiosa capacitat de treball i erudició, que possibilità que el mestre Pedro i Pons creés el 1943 la revista "Medicina Clínica", de la qual Farreras fou el primer secretari de redacció, i que és el principal llegat científic de Pedro i Pons, del qual continuem gaudint gràcies a l'encertada direcció de Ciril Rozman i també de Màrius Foz. La feliç coincidència de Pedro i Pons i de Farreras possibilità també la publicació del gran *Tratado de Patología y Clínica Médicas*, en set volums que totalitzaren més de 7000 pàgines i que el mateix Pedro i Pons considerava com la seva obra més important, tal i com va subratllar en una entrevista que li havia fet el conegut periodista Manuel del Arco i que "La Vanguardia" reprodui el dia 18 de març de 1971, l'endemà de la seva mort. En preguntar-li, en efecte, quin havia estat l'èxit més gran de la seva vida, Pedro i Pons contestà textualment: "Com a professor, haver donat cim al *Tratado de Patología y Clínica Médicas* que jo dirigeixo, però que no escric exclusivament, perquè ho faig amb la col·laboració de més de 30 autors, i que ha estat l'èxit editorial a Espanya i a l'Amèrica Llatina durant els últims decennis". Crec que és molt lògic i lícit que se'n sentís cofoi, ja que els metges i fins i tot els estudiants que visquérem durant les tres dècades que transcorregueren entre 1950 i 1979, considerem que aquest tractat fou aleshores una obra de consulta, d'estudi i de referència quasi imprescindible, tot i que en el curs de l'última d'aquestes tres dècades, i una vegada mort el gran mestre, el seu merescut prestigi anà minvant a causa dels canvis que anava experimentant el contingut de la Medicina. "El Pedro Pons ho diu" o "Mireu a veure què diu el Pedro Pons" eren expressions habituals del dia a dia en circumstàncies clíniques, diagnòstiques o terapèutiques, més o menys problemàtiques, que s'esdevenien a l'hospital o a qualsevol consulta mèdica.

Entre 1950, que és quan van sortir els dos primers volums, i fins quasi 10 anys després de la seva mort constituí, sens dubte, com subratllava ja el mateix mestre, la principal obra de consulta, d'estudi i de referència per a tots els estudiants i metges de l'Estat Espanyol i de l'América Llatina. Quan el Dr. Pedro i Pons morí, el 1971, havien sortit a la llum cinc edicions del tom I, quatre del III i del V, i tres del II, del IV i del VI, cosa que demostra el gran èxit d'aquesta magna obra, en la qual col·laboraren la majoria de les grans figures mèdiques de la medicina d'aquell temps. Lluny d'esser una gran exposició de revisions despersonalitzades, aquest tractat reflectia sobretot l'experiència pròpia, autènticament viscuda pels grups d'au-

HIMNE DE LA CLÍNICA MÈDICA «A»

Som doctors d'escola molt brillant
que cantant venim a proclamar
les virtuts que al seu favor
té la Clínica «A».

Si fem art, no deixem la labor;
som la gent que té més pundonor,
més alegres i cabals
del nostre Hospital.

Tots som així companys a ultrança,
i som també gent molt formal.

Mèdica «A», Mèdica «A»,
que visqui el nostre tarannà,
Mèdica «A», Mèdica «A»,
gent com nosaltres no n'hi ha.

I fem les històries amb gran alegría,
i preguntem pel pare,
per la mare i per la tia.

Mèdica «A», Mèdica «A»,
que poguem ser sempre el mes bons.
Mèdica «A», Mèdica «A»,
que visqui el nostre Pedro-Pons.

Música del Mestre *Enric Daniel*.
Lletra del Dr. *Jordi Salvatella*.

Fig. 11. Himne de la Clínica Mèdica A. Música del mestre Enric Daniel, lletra del Dr. Jordi Salvatella.

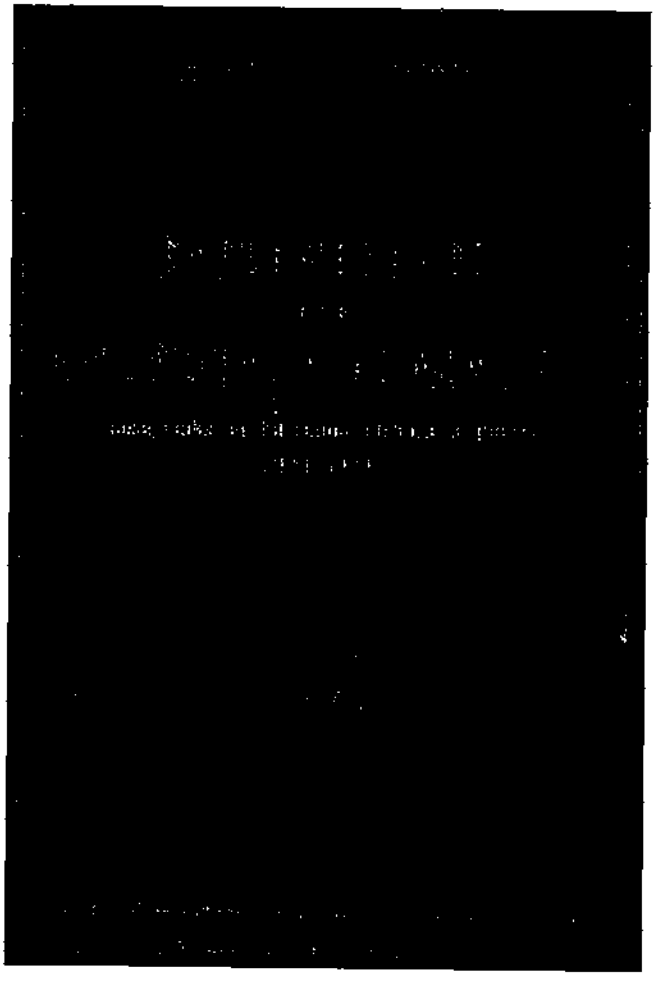

Fig. 12. Monografia sobre "Enfermedades por insuficiencia alimenticia", publicada l'any 1940.

tors que hi col·laboraven, els quals hi aportaren a més una iconografia molt rica i també pròpia. Salvat Editores sabé imprimir qualitat editorial a l'obra, molt ben presentada en paper "cuixé", moltes figures en color i una enquadernació de notable dignitat.

Mentre es portaven a terme aquestes importants iniciatives i tasques veien també la llum molt diverses monografies, les quals recollien l'experiència de la Clínica sobre temes tan diversos com les endocarditis, la brucel·losi, la malaltia de Hodgkin, la cirrosi hepàtica i la hipertensió portal, entre d'altres.

Com dèiem abans, el Dr. Pedro i Pons era un gran clínic, dotat, a més, d'una notable capacitat d'abstracció i de síntesi. He fet ja especial esment que els seu domini de l'interrogatori i de la semiologia física eren prodigiosos i li permetien fer ràpids diagnòstics, envoltats a més d'una singular intuïció. Era un autèntic virtuós de l'art de fer de metge, que sabia transmetre vocació i entusiasme entre tots els que el seguíem. Les maniobres exploratòries que utilitzava eren d'una senzillesa i d'una rendibilitat diagnòstica espectaculars. El malalt neurològic, per exemple, el feia sempre caminar i a través de la marxa i d'unes quantes maniobres ben senzilles, l'orientava amb gran precisió. Era molt coneguda la seva capacitat per simular les diverses marxes neurològiques davant dels seus alumnes. Auscultava sempre sense fonendoscopi i obtenia una informació sovint sorprenent. Amb força freqüència i durant la "passada de visita" practicava toracocentesis, paracentesis i puncions lumbars diagnòstiques. Cal esmentar que en aquella època hom no disposava de la potent tecnologia actual, tot i que l'electrocardiografia i l'electroencefalografia havien assolit la seva plenitud doctrinal i que es feien ja esplenoportografies, arteriografies cerebrals, gammagrafies de tiroides i hepàtiques, i les primeres biòpsies hepàtiques i renals, mentre els antibiòtics, els corticoides, els citostàtics i la radioteràpia d'alta energia augmentaven cada cop més les possibilitats terapèutiques generals. Malgrat aquest incipient esclat tecnològic la semiologia clàssica continuava sent molt important i encara es feien moltes laparotomies diagnòstiques. Cap de les personalitats mèdiques que exercien a la Clínica Mèdica A no podia aleshores sospitar que les potents tecnologies d'imatge que es descobririen als anys 70 arribarien quasi a desterrar aquestes laparotomies, aleshores tan sovint necessàries. Hom poc podia imaginar el predominant origen infecciós de l'úlcus i, encara menys, la possibilitat d'indicar trasplantaments, fins i tot de cor, de fetge o de pulmó. Era un món diferent, on les quali-

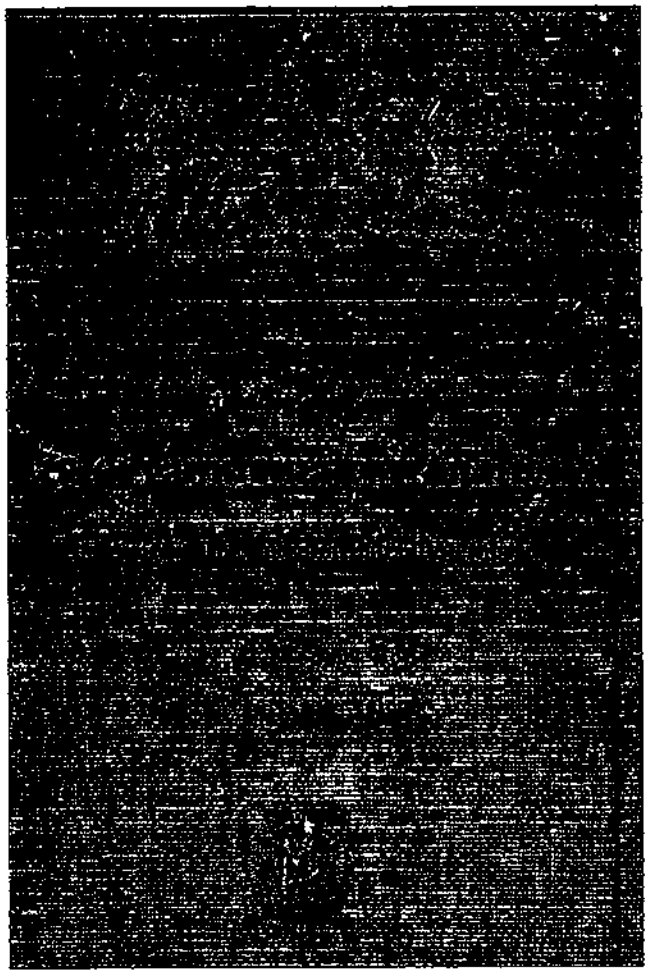

Fig 13. Monografia sobre "Linfogranulomatosis maligna", publicada l'any 1945

tats clíniques i el domini de l'ofici comptaven, encara, per damunt de tot.

El Dr. Pedro i Pons gaudia d'una natural elegància en el tracte dels pacients i dels companys. En una època en la qual dominava encara la pràctica privada, es convertí en un llegendari consultor de tot el país. Semblava que cap ciutadà pogués morir-se sense la sentència del Dr. Pedro i Pons. La seva capacitat per transmetre a la família els diagnòstics més greus era proverbial. La seva conversa era amable i atractiva, i la seva oratòria, brillant. Ensenyava constantment com s'ha de fer de metge. Tots els que tinguérem la fortuna de conèixer-lo el recordem com un home pausat, reflexiu, que sabia escoltar i que, dotat d'una mirada profunda i persuasiva, sabia convèncer tothom que l'escoltava. Però al mateix temps era, com dèiem abans, humil i flexible, i ensenyava la grandesa de saber rectificar qualsevol error o equivocació. La capacitat de síntesi, abans esmentada, era una de les seves més extraordinàries virtuts i sovint s'ha dit que, després d'escoltar qualsevol important conferenciant, el resum que sabia fer era quasi sempre molt més clar i entenedor que tota l'exposició prèvia. Era un bibliòfil apassionat i els matins de molts diumenges se'l podia veure visitant el mercat de llibres antics de Sant Antoni.

JUEVES, 18 MARZO 1971

NTIFICO

ANO

era la cuarta vez que concurría a oposiciones a cátedra. La primera vez fue concursando la de Madrid, en diciembre de 1925; junto conmigo opositaban Ferrer-Solervicens, que había sido mi maestro; Jiménez Díaz, Enríquez de Salamanca, Calvo Criado y Custrocasas, y fue declarada vacante; la segunda vez, en Barcelona, a los quince días, saliendo Ferrer-Solervicens; la tercera, a los dos meses, concurrí a la de Cádiz, que fue otorgada a mi contrincante Calvo Criado, por mayoría, y la cuarta, que es la que gané yo, en abril de 1927.

SU SECRETO

—¿Su vida se transforma o sigue cómo hasta ahora?

—Con una cátedra, la vida se transforma siempre cuando se tiene vocación de enseñar.

—¿Tiene tiempo de pensar en una mujer?

—Yo nunca he tenido tiempo de sentirme solo; mi verdadero matrimonio es mi profesión y he sido para ella como un marido fiel. Esta es mi historia sentimental y todo lo demás son anécdotas.

Ha medido mucho la respuesta.

SU VISION ACTUAL

—¿Cómo ve usted hoy día la medicina en nuestro país?

—La medicina en España ha experimentado un brote de crecimiento tan extraordinario, que la han convertido en pocos años de un país meramente consumidor a productor.

—¿Considera la medicina como profesión o como misión?

—Tiene de ambas cosas; porque su objetivo es una misión, pero sólo se alcanza ésta a través de una preparación profesional, compleja y ardua..

SU CONCIENCIA PROFESIONAL

—¿Tiene usted algún cargo de conciencia en el ejercicio de su profesión?

—El médico que no lo tenga o es malo o es un inconsciente. Una de mis virtudes es procurar darme cuenta de mis errores; ellos son la fuente más rica de enseñanza.

—Para usted, ¿cuál ha sido el éxito mayor de su vida?

—Como profesor, haber dado cima al «Tratado de Patología Clínica Médica», que yo dirijo, pero no escribo exclusivamente, sino con la colaboración de más de treinta autores, y que ha sido el éxito editorial, en España y América Latina de los últimos decenios.

—¿Cómo médico?

—Si usted me pidiera errores, le contaría muchos; si me pide aciertos, me quedo frío.

—A pesar de ello, ¿no le ha quitado el sueño algún diagnóstico o pronóstico equivocados?

—Como cifra promedio, yo pongo 15 días de no poder dormir cuando no acierto. Y el recuerdo me dura toda la vida; cada uno de ellos es como una cicatriz, que sólo encuentra su lenitivo en que ha sido siempre para mí una lección.»

DISTINCIONES Y GALARDONES

Como complemento de la entrevista, añadimos estos galardones concedidos en los últimos años.

El prestigio científico del doctor Pedro y Pons tenía resonancia internacional. Era miembro de honor de entidades y corporaciones españolas, francesas, suizas y americanas. Pre-

Fig. 14. Fragment d'una entrevista de Manuel del Arco al Dr. Pedro i Pons, i que "La Vanguardia" publica novament l'endemà de la seva mort. Comenta que el Tratado de Patología y Clínica Médicas és l'èxit més gran de la seva vida.

Li agradava passejar per les llibreries de París i adquirir llibres de tota mena. Entre els llibres mèdics valorava especialment els que aconseguien resumir amb claredat i concisió qualsevol tema de la patologia mèdica. Fugia de tot el que era embullat i poc precís. Fou president durant molts anys de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona i de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, en una època políticament molt difícil durant la qual la seva presència va aconseguir mantenir molts dels nostres valors mèdics tradicionals. Estava, a més, dotat d'una gran sensibilitat literària, musical i artística en general. La seva afició al teatre el portà a compartir la propietat del Romea, al qual va procurar donar el màxim impuls. Estimava el nostre país.

L'empremta del mestratge del Dr. Agustí Pedro i Pons en la medicina catalana ha estat molt important i la seva obra, que encara és ben present entre nosaltres, justifica amb escreix l'homenatge que se li ha tributat amb motiu del centenari del seu naixement.

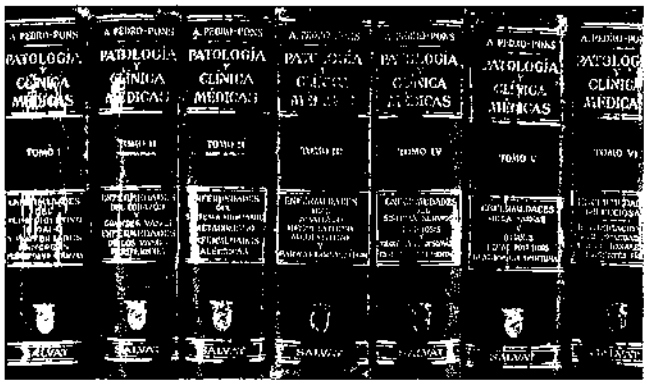

Fig. 15. El 1958, amb l'aparició dels dos darrers volums del tom II, es completa la totalitat de l'obra.

ENFERMEDADES INFECCIOSAS
INTOXICACIONES
ENFERMEDADES PROFESIONALES
Y POR AGENTES FISICOS

por

AGUSTÍN PEDRO - PONS
Catedrático de Patología y Clínica Médicas en la Universidad de Barcelona

PEDRO FARRERAS VALENTI
Profesor Adjunto de Patología y Clínica Médicas en la Universidad de Barcelona

JUAN SURÓS FORNS
Jefe de Clínica de la Cátedra de Patología Médica del Prof. A. Pedro-Pons. Barcelona

Fig. 16. El tom dedicat a malalties infeccioses i intoxicacions va ésser escrit en la seva totalitat pels drs. Pedro i Pons, Farreras Valentí i Surós Forns

TRATADO
DE
PATOLOGÍA Y CLÍNICA MÉDICAS

dirigido por el
Profesor AGUSTÍN PEDRO - PONS

Colaboradores:

TOMO I. — *Enfermedades del tubo digestivo, hígado y vías biliares, páncreas, peritoneo y diafragma*, por J. Badosa Gaspar, J. Barberá Voltas, P. Farreras Valentí, F. Gellart Monés, A. Gallart Esquerdo, J. Pi-Figueras, J. Sala Roig, J. Surós Forns, J. Volls Colomer, E. Vidal Colomer, J. Vilar Bonet.

TOMO II. — *Enfermedades de los aparatos circulatorio y urinario*, por J. Giberi-Queraltó, F. Martorell, A. Puigvert, J. Alsina Bofill.

TOMO III. — *Enfermedades del aparato respiratorio, mediastino y aparato locomotor*, por P. Barceló, I. Blajet Pena, R. Frouchtman, G. Manresa, J. B. Roset-Coll, J. M. Vilascca Sabater.

TOMO IV. — *Enfermedades del sistema nervioso, neurosis y medicina psicosomática. Enfermedades mentales*, por P. Farreras Valentí, A. Ley, S. Montserrat Esteve, A. Pedro-Pons, R. Sarró Burbano, E. Tolosa.

TOMO V. — *Enfermedades de la sangre, metabolismo, endocrinas y alérgicas*, por P. Farreras Valentí, R. Frouchtman, J. Gras, A. Oriol Anguera, A. Pedro-Pons, R. Surinyach Oller, M. Taverna Torni.

TOMO VI. — *Enfermedades infecciosas; intoxicaciones, enfermedades profesionales y por agentes físicos*, por P. Farreras Valentí, A. Pedro-Pons, J. Surós Forns.

Secretario de Redacción:
Profesor P. FARRERAS VALENTÍ

SALVAT EDITORES, S. A.
BARCELONA - MADRID
BUENOS AIRES - MÉXICO - CARACAS - RÍO DE JANEIRO

Fig. 17. Quadre d'autors que figurava en els primers volums de l'obra. 1950.

L'ENSENYAMENT DE PEDRO I PONS I LA SEVA OBRA. INFLUÈNCIA SOBRE LA MEDICINA CATALANA

La celebració, el 1998, del centenari del naixement del Dr. Agustí Pedro i Pons va portar el Col·legi de Metges de Barcelona a organitzar una sèrie d'actes sobre la seva vida, la seva escola i la seva obra. El nostre país i, en particular, els seu món mèdic, devien un homenatge a la irrepetible figura d'aquest gran mestre, no només per la transcendència de la seva tasca en la formació d'estudiants i metges, sinó també per la important influència que aquesta tasca ha tingut en el desenvolupament de la medicina actual. La Clínica Mèdica A de l'Hospital Clínic de Barcelona va ser un viver d'internistes, especialistes i investigadors que, sota l'exemple de Pedro i Pons, van adquirir un estil de fer marcat pel sentit comú, l'honestedat, l'exigència i el pragmatisme. Fets com la creació de l'Escola d'Hematologia, dirigida pel Dr. Pere Farreras i Valentí, la publicació del *Tratado de Patología y Clínica Médicas*, per a la qual va comptar amb la col·laboració de més de 30 autors i que va ser obra de referència durant més de tres dècades, i la creació de la revista "Medicina Clínica", de la qual Farreras va ser el primer secretari de redacció, formen part del llegat científic del Dr. Pedro i Pons, l'empremta del qual continua essent present en la medicina catalana.

LA ENSEÑANZA DE PEDRO I PONS Y SU OBRA. INFLUENCIA SOBRE LA MEDICINA CATALANA

La celebración en 1998 del centenario del nacimiento del Dr. Agustí Pedro i Pons llevó al Colegio de Médicos de Barcelona a organizar una serie de actos sobre su vida, su escuela y su obra. Nuestro país y, en particular, su mundo médico, debían un homenaje a la irrepetible figura de este gran maestro, no sólo por la trascendencia de su labor en la formación de estudiantes y médicos, sino por la importante influencia que esta labor ha tenido en el desarrollo de la medicina actual. La Clínica Médica A del Hospital Clínic de Barcelona fue un vivero de internistas, especialistas e investigadores que, bajo el ejemplo de Pedro i Pons, adquirieron un estilo de hacer marcado por el sentido común, la honestidad, la exigencia y el pragmatismo. Hechos como la creación de la Escuela de Hematología,

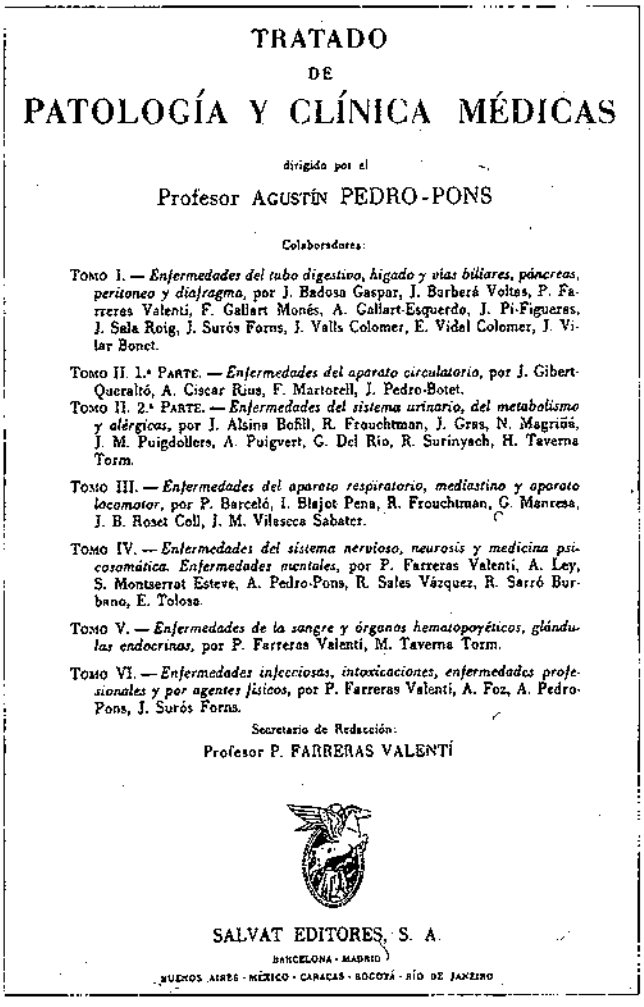

TRATADO
DE
PATOLOGÍA Y CLÍNICA MÉDICAS

dirigido por el
Profesor AGUSTÍN PEDRO-PONS

Colaboradores:

TOMO I. — *Enfermedades del tubo digestivo, hígado y vías biliares, páncreas, peritoneo y diafragma*, por J. Badosa Gaspar, J. Barberá Voltes, P. Farreras Valentí, F. Gallart Monés, A. Gallart-Esquerdo, J. Pi-Figueras, J. Sala Roig, J. Surós Forns, J. Valls Colomer, E. Vidal Colomer, J. Vilar Bonet.

TOMO II. 1.ª PARTE. — *Enfermedades del aparato circulatorio*, por J. Gibert-Queraltó, A. Ciscar Rius, F. Martorell, J. Pedro-Botet.

TOMO II. 2.ª PARTE. — *Enfermedades del sistema urinario, del metabolismo y alérgicas*, por J. Alsina Bofill, R. Frouchtman, J. Gras, N. Magriñá, J. M. Puigdollers, A. Puigvert, G. Del Río, R. Surinyach, H. Taverna Torm.

TOMO III. — *Enfermedades del aparato respiratorio, mediastino y aparato locomotor*, por P. Barceló, I. Blajot Pena, R. Frouchtman, G. Manresa, J. B. Roset Coll, J. M. Vilaseca Sabater.

TOMO IV. — *Enfermedades del sistema nervioso, neurosis y medicina psicosomática. Enfermedades mentales*, por P. Farreras Valentí, A. Ley, S. Montserrat Esteve, A. Pedro-Pons, R. Sales Vázquez, R. Sarró Burbano, E. Tolosa.

TOMO V. — *Enfermedades de la sangre y órganos hematopoyéticos, glándulas endocrinas*, por P. Farreras Valentí, M. Taverna Torm.

TOMO VI. — *Enfermedades infecciosas, intoxicaciones, enfermedades profesionales y por agentes físicos*, por P. Farreras Valentí, A. Foz, A. Pedro-Pons, J. Surós Forns.

Secretario de Redacción:
Profesor P. FARRERAS VALENTÍ

SALVAT EDITORES, S. A.
BARCELONA - MADRID
BUENOS AIRES - MÉXICO - CARACAS - BOGOTÁ - RÍO DE JANEIRO

Fig. 18. Quadre d'autors de la totalitat de l'obra que figuren als dos volums del tom II, els quals van ésser els darrers que aparegueren el 1958.

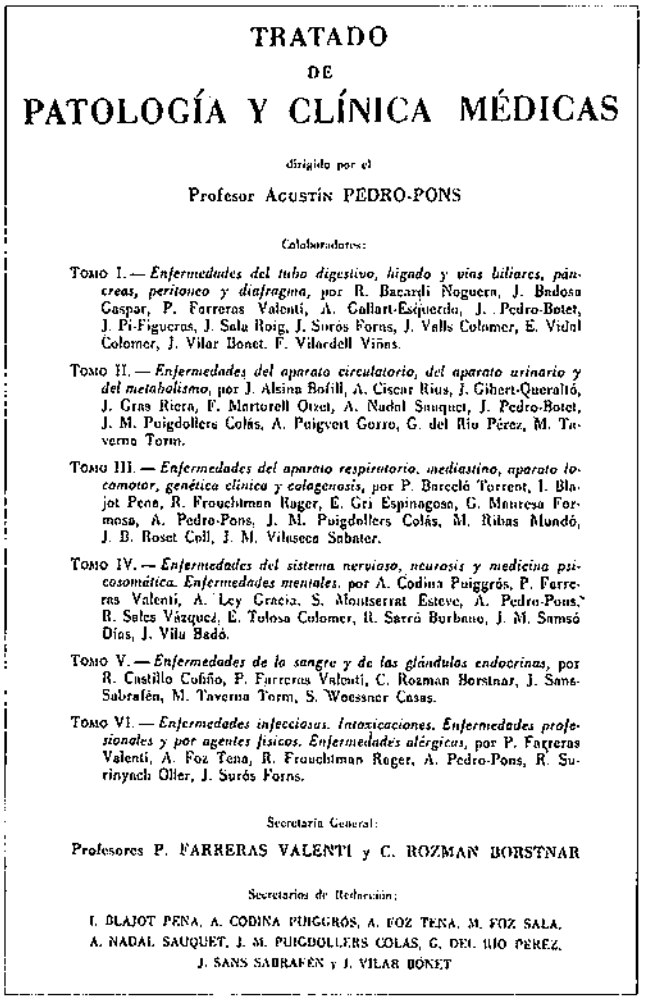

TRATADO
DE
PATOLOGÍA Y CLÍNICA MÉDICAS

dirigido por el
Profesor AGUSTÍN PEDRO-PONS

Colaboradores:

TOMO I. — *Enfermedades del tubo digestivo, hígado y vías biliares, páncreas, peritoneo y diafragma*, por R. Bacardi Noguera, J. Badosa Gaspar, P. Farreras Valentí, A. Gallart-Esquerdo, J. Pedro-Botet, J. Pi-Figueras, J. Sala Roig, J. Surós Forns, J. Valls Colomer, E. Vidal Colomer, J. Vilar Bonet, F. Vilardell Viñas.

TOMO II. — *Enfermedades del aparato circulatorio, del aparato urinario y del metabolismo*, por J. Alsina Bofill, A. Ciscar Rius, J. Gibert-Queraltó, J. Gras Riera, F. Martorell Otzet, A. Nadal Sauquet, J. Pedro-Botet, J. M. Puigdollers Colás, A. Puigvert Gorro, G. del Río Pérez, M. Taverna Torm.

TOMO III. — *Enfermedades del aparato respiratorio, mediastino, aparato locomotor, genética clínica y colagenosis*, por P. Barceló Torrent, I. Blajot Pena, R. Frouchtman Roger, E. Gri Espinagosa, G. Manresa Formosa, A. Pedro-Pons, J. M. Puigdollers Colás, M. Ribas Mundó, J. B. Roset Coll, J. M. Vilaseca Sabater.

TOMO IV. — *Enfermedades del sistema nervioso, neurosis y medicina psicosomática. Enfermedades mentales*, por A. Codina Puiggrós, P. Farreras Valentí, A. Ley Gracia, S. Montserrat Esteve, A. Pedro-Pons, R. Sales Vázquez, E. Tolosa Colomer, R. Sarró Burbano, J. M. Samsó Dias, J. Vilu Badó.

TOMO V. — *Enfermedades de la sangre y de las glándulas endocrinas*, por R. Castillo Cofiño, P. Farreras Valentí, C. Rozman Borstnar, J. Sans-Sabrafén, M. Taverna Torm, S. Woessner Casas.

TOMO VI. — *Enfermedades infecciosas. Intoxicaciones. Enfermedades profesionales y por agentes físicos. Enfermedades alérgicas*, por P. Farreras Valentí, A. Foz Tena, R. Frouchtman Roger, A. Pedro-Pons, R. Surinyach Oller, J. Surós Forns.

Secretaría General:
Profesores P. FARRERAS VALENTÍ y C. ROZMAN BORSTNAR

Secretarios de Redacción:
I. BLAJOT PENA, A. CODINA PUIGGRÓS, A. FOZ TENA, M. FOZ SALA, A. NADAL SAUQUET, J. M. PUIGDOLLERS COLÁS, G. DEL RÍO PÉREZ, J. SANS SABRAFÉN y J. VILAR BONET

Fig. 19. Quadre d'autors que figura en la cinquena edició del tom I, apareguda el 1971, any de la mort del Dr. Pedro i Pons, en la qual es comprova una nova organització de la secretaria de l'obra, a l'ensems que l'entrada de nous autors.

dirigida por el Dr. Pere Farreras i Valentí, la publicación del Tratado de Patología y Clínica Médicas, para la que contó con la colaboración de más de 30 autores y que fue obra de referencia durante más de tres décadas, y la creación de la revista Medicina Clínica, de la que Farreras fue el primer secretario de redacción, forman parte del legado científico del Dr. Pedro i Pons, cuya huella sigue estando presente en la medicina catalana.

THE TEACHING OF PEDRO I PONS AND HIS WORK. INFLUENCE ON CATALAN MEDICINE

The centennial celebration of the birth of Dr. Agustí Pedro i Pons in 1998 led the College of Physicians of Barcelona to organize a series of tributes to his life, teaching and work. Catalonia and the world of Catalan medicine in particular owe homage to the irreplaceable figure of this great master, not only for the importance of his work in educating students and mentoring younger physicians, but also for the considerable influence his work has had on the development of current medical practice. Medical Clinic A of Hospital Clínic de Barcelona nurtured internists, specialists and researchers who, under the example of Pedro i Pons, acquired a way of working that was marked by common sense, honesty, rigor and pragmatism. His accomplishments included the creation of the School of Hematology directed by Dr. Pere Farreras i Valentí, and the publication of *Tratado de Patología y Clínica Médicas*. Written by more than 30 authors, the book was a point of reference for over three decades. Along with the creation of *Medicina Clínica*, whose first secretary was Farreras, those achievements are all part of the scientific legacy of Dr. Pedro i Pons, whose mark on Catalan medicine continues to be felt.

PEDRO I PONS I "MEDICINA CLÍNICA"

M. Foz i Sala

Abans de començar la meva intervenció haig d'agrair en nom dels deixebles del Professor Agustí Pedro i Pons la magnífica i fèrtil iniciativa que ha tingut el Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, presidit pel Dr. Miquel Bruguera, d'organitzar l'any Pedro i Pons, amb motiu del centenari del seu neixement, i també haig de destacar l'eficient tasca duta a terme pel Dr. Antoni Mirada, comissionat pes als actes duts a terme en aquest centenari. Finalment també haig d'agrair a la Junta Directiva de la Reial Acadèmia i al seu president, el Dr. Josep Laporte, que m'hagi invitar a participar en aquest solemne acte en memòria del Professor Pedro i Pons.

El tema que haig de desenvolupar és el que fa referència a la figura del Mestre en relació a la creació i la direcció de la revista "Medicina Clínica".

Creació de la revista i primers quinze anys

Va ser el mes de juliol de 1943, en els tan difícils anys de la postguerra espanyola, quan va aparèixer el primer número de "Medicina Clínica". Tan sols 2 anys abans el Prof. Carlos Jiménez Díaz a Madrid creava "Revista Clínica Española". No hi ha dubte que aquest fet havia d'influir en l'ànim del Dr. Pedro i Pons per a crear una revista de medicina interna d'àmbit general, però que representés fonamentalment la medicina catalana. Era ben coneguda la sana però altrament intensa rivalitat científica entre els dos grans mestres de la medicina interna espanyola de l'època i de les escoles mèdiques que representaven.

L'observació de la contraportada del primer número de "Medicina Clínica" (fig. 1) ens dóna una important informació sobre les característiques i l'estructura de la revista en la primera fase. El subtítol indica ben clarament que la revista s'autoproclama com un òrgan de difusió de la medicina catalana, malgrat que com es lògic, i després es demostra amb els fets, "Medicina Clínica" des de la seva creació ja estava oberta a la més àmplia difusió possible i a les més diverses aportacions. La revista comptava en aquesta primera època amb la col·laboració de les figures més importants de la medicina catalana del moment, que formaven part del Consell Directiu i de Publicació. Cal citar I. Blajot i J.M. Cañadell, professionals de gran prestigi, que van assumir la funció de redactors, però sobretot la figura de Pere Farreras i Valentí, que ja als vint-i-set anys d'edat, amb la gran tenacitat i capacitat de treball que el caracteritzava, estava en primera línia en tots els projectes del Prof. Pedro i Pons, en aquest cas com a secretari de redacció de la publicació.

Punt i a part mereix la figura del Prof. Ramón Sarró en la creació de "Medicina Clínica". Unia ambdós professors una cordial amistat i, de fet, a més d'assumir les funcions de secretari general, càrrec en el qual figura en la capçalera del primer número, Ramón Sarró va ser un autèntic cofundador de la revista junt amb el Prof. Pedro i Pons. Entre altres suports per a posar en marxa el projecte, calia una empresa editora i aquesta va ser Editorial Scientia, que va tenir cura de la publicació de la revista en el primers vint-i-cinc anys de la seva existència. Aquesta editorial, que ja publicava altres revistes, alguna de tema psiquiàtric, havia estat fundada per Na Blanca Martín, esposa del Prof. Sarró i filla de l'important editor Alberto Martín. A més, Albert Sarró, un dels fills del Secretari General, va tenir en el seu moment un important protagonisme en aquesta tasca editorial. La mateixa empresa editora tenia cura de l'encuadernació dels citats volums, fet que permetia que la col·lecció dels volums de "Medicina Clínica" mantingués una atractiva homogeneïtat (fig. 2).

"Medicina Clínica", d'aparició mensual, va tenir durant els seus primers anys estructura i continguts molt homogenis. El sumari quedava reflectit en la seva portada (fig. 3) i incloia especialment revisions, articles originals, relació d'activitats acadèmiques, recensions bibliogràfiques, resums d'activitats publicats a altres revistes, una secció d'humanitats mèdiques i una d'informació. El contingut de la revista va ser en aquests anys el fidel exponent de la producció científicomèdica de la Catalunya de l'época, perquè en aquells anys la publicació de treballs d'autors espanyols a revistes estrangeres era excepcional.

Com és lògic, durant aquests primers anys d'existència de la revista la gran majoria dels treballs publicats corresponien a autors catalans. No obstant això, i ja des dels primers números, es publiquen a "Medicina Clínica" originals d'autors de diversos països europeus. Aquest fet és indicatiu del prestigi del Prof. Pedro i Pons i de l'escola mèdica que lideraba. La major part dels articles d'autors estrangers es publicaven traduïts al castellà, però a partir de 1949 alguns d'aquests articles es publiquen en els idiomes originals (portugués, italià, anglès, francès). La* col·laboració d'autors de la resta de l'Estat Espanyol va ser força restringida en aquests primers anys de "Medicina Clínica". Entre les causes que van influir en aquest feno-

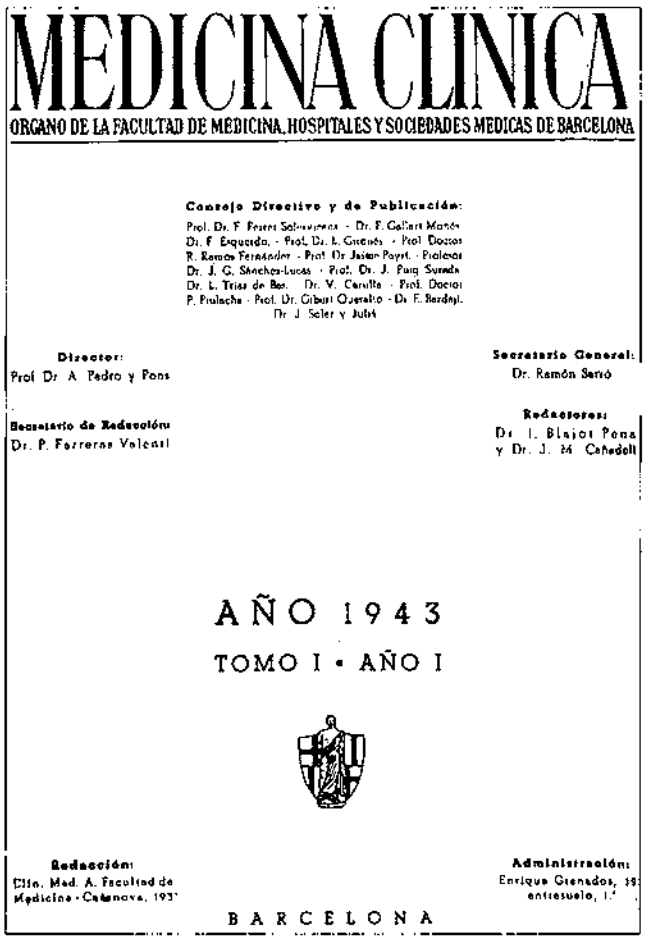

MEDICINA CLINICA

ORGANO DE LA FACULTAD DE MEDICINA, HOSPITALES Y SOCIEDADES MEDICAS DE BARCELONA

Consejo Directivo y de Publicación:
Prof. Dr. F. Ferrer Solervicens - Dr. F. Gallart Monés
Dr. F. Izquierdo. - Prof. Dr. L. Grenados - Prof. Doctor
R. Ramón Fernández - Prof. Dr. Jaime Peyri. - Profesor
Dr. J. G. Sánchez-Lucas - Prof. Dr. J. Puig Sureda
Dr. L. Trias de Bes. Dr. V. Carulla - Prof. Doctor
P. Piulachs - Prof. Dr. Gibert Queralto - Dr. F. Berdejo.
Dr. J. Soler y Julià

Director:
Prof. Dr. A. Pedro y Pons

Secretario General:
Dr. Ramón Serró

Secretario de Redacción:
Dr. P. Ferreras Valentí

Redactores:
Dr. I. Blajot Pena
y Dr. J. M. Cañadell

AÑO 1943

TOMO I • AÑO I

Redacción:
Clín. Mad. A. Facultad de
Medicina - Casanova, 143

Administración:
Enrique Granados, 38
entresuelo, 1.ª

BARCELONA

Fig. 1. Contraportada del primer número de "Medicina Clínica" (1943).

men cal citar el fet que es considerava, potser amb raó, que "Medicina Clínica" era una revista "de Barcelona" i d'altra banda en aquells anys "Revista Clínica Española", liderada pel Prof. Jiménez Díaz, constituïa un molt important pol d'atracció per als autors de la resta de l'Estat Espanyol.

En aquests primers quinze anys de "Medicina Clínica" es produeixen pocs canvis en l'equip de redacció. Cal citar, no obstant, això, la incorporació del Dr. J. Vilar Bonet com a redactor l'any 1947, i els canvis produïts l'any 1956, en que abandona el càrrec de redactor el Dr. J.M. Cañadell i s'hi incorporen els drs. M. Dalmau, J.M. Puigdollers i C. Rozman.

Cal comentar encara dos importants aspectes de "Medicina Clínica" en aquests primers quinze anys d'existència. L'un és el relatiu als números extraordinaris o monogràfics que es van publicar, i l'altre és el referent a la participació directa, com a autor, del Prof. Pedro i Pons en diverses seccions de la revista.

Els números monogràfics o extraordinaris de "Medicina Clínica" en els primers quinze anys de la seva vida van ser poc freqüents, però tenen gran valor pels fets de la medicina catalana que commemoren o pel tema escollit, de gran interés, en la medicina de l'època. Així, cal citar el número que es va dedicar en homenatge al professor F. Ferrer Solervicens (1945), que es va programar després de la seva mort (1943). En el número, hi van participar els deixebles del mestre desaparegut (Clínica Mèdica B del l'Hospital Clínic). L'any 1952, en què s'estaven obrint noves perspectives per al tractament de la tuberculosi, "Medicina Clínica" publicà un número monogràfic dedicat a la Tisiologia en el qual van intervenir els especialistes més destacats d'aquells anys en aquesta malaltia, que aleshores constituïa un greu problema de salut pública. Finalment, cal citar els tres números extraordinaris successius publicats a "Medicina Clínica" l'any del seu desè aniversari (1953) i el que es va dedicar en homenatge al Dr. Jacint Reventós (1954). El número 4 del vol. 21 (1953) va ser dedicat a celebrar el desè aniversari de la revista, mentre que el número 5 va ser redactat pels col·laboradors del Prof. J. Gibert-Queraltó (Clínica Mèdica C de l'Hospital Clínic), per a glossar les activitats realitzades per l'Escola de Cardioangiologia que dirigia el Prof. Gibert. Finalment, el número 6 va ser d'homenatge al Prof. Pedro i Pons, amb motiu de les seves noces de plata a la Càtedra, i hi van intervenir els més il·lustres membres de la medicina interna espanyola de l'època, encapçalats pels professors Gregorio Marañón i Carlos Jiménez Díaz.

La participació directa del Prof. Pedro i Pons va ser molt intensa en aquest període inicial de la revista. A més de la seva responsabilitat com a director, que sempre va exercir amb molta minuciositat, cal comentar la seva activa col·laboració en les diferents seccions de la revista, entre les quals cal citar la de "Revista de libros". El Prof. Pedro i Pons escrivia personalment moltes recensions bibliogràfiques, circumstància que ens permet conèixer avui la seva visió, entre altres, sobre obres tan importants de la literatura mèdica de l'època com: *Tromboflebitis de los miembros inferiores* de F. Martorell (1943), *Patología abdominal clínica* de F. Gallart Monés (1943), *Manual de diagnóstico etiológico* de G. Marañón (1943), *Tratado de ginecología y de técnica terapéutica ginecológica* de V. Cónill Montobbio (1946), *Enfermedades de la nutrición* de C. Blanco Soler (1948), *Lecciones de patología quirúrgica* de P. Piulachs (1948), *Terapéutica con sus fundamentos de farmacología experimental* de B. Lorenzo Velázquez (5a ed, 1950), *La spondylarthrite ankylosante* de J. Forestier, F. Jacqueline i J. Rotés Querol (1951), i *El crecimiento y sus trastornos* de G. Marañón (1953). La signatura de Pedro i Pons es troba també en altres seccions de la revista, en algunes necrològiques i en l'editorial, en complir-se el desè aniversari de "Medicina Clínica"[1].

Punt i a part mereixen, per la seva importància, els articles de revisió i els originals signats pel Dr. Pedro i Pons. Es tracta de treballs importants redactats alguns dells per ell mateix i que revelen la seva brillant capacitat d'observació i de recerca clínica. Entre aquests treballs, en destaquen, alguns que fan referència a temes predilectes d'estudi del Dr. Pedro i Pons: "Cirrosis hepática de etiología poco común" (1944), "Las reticuloendoteliosis leucóticas. Los confines de la leucemia" (1944), "Rickettsiosis frecuente y poco conocida entre nosotros: Fiebre exantemática mediterránea" (1945), "Hígado melitocócico. Estudio histopatológico del mismo, mediante la

punción biópsica aspiradora" (1945), "Las formas nefríticas de la endocarditis lenta" (1947), "Fiebre eruptiva pluriorificial" (1948), "Las esplenomegalias gastrorrágicas hemocitopénicas. Esplenohepatopatía cirrógena y flebectásica" (1949), "Relaciones del favismo con el llamado desorden hematológico del mediterráneo. Primeras observaciones en España" (1950), "La esplenorportografía por vía intraesplénica transparietal" (1953), i "Consideraciones sobre la inmunotrombocitopenia de la enfermedad de Werlhof" (1955).

"Medicina Clínica" 1958-1968: els primers canvis

En un expressiu editorial amb motiu del 15è aniversari de la revista[2], Pedro i Pons analitza la tasca duta a terme i es mostra optimista i esperançat davant del futur, però al mateix temps fa referència als canvis accelerats que es comencen a produir en l'exercici de la Medicina. Així, escriu textualment: "¡Cuántas modificaciones en la forma de practicar la medicina y qué horizontes de infinitas y ocultas perspectivas se abren ante nosotros! Ante este alud de innovaciones en la forma de ejercer la medicina, sólo el espíritu del médico enraizado en la tradición y el trabajo permanecen invariables. Y esto es lo que representa la labor de la revista; las esencias tradicionales y el auténtico sentir profesional que se mantienen vivaces, en actualidad permanente..."

Alguns canvis ja s'havien introduït a la revista en els anys previs. Així, el desembre de 1955 s'inicia la secció "Resúmenes de Tesis Doctorales", el febrer de 1956 el Dr. Miquel Dalmau Ciria posa en marxa una secció de clar tribut a l'actualitat del moment, "Entrevistas y Diálogos", i el juliol de 1956 s'inicia la secció "Selección Editorial". Però el canvi més important en la redacció de la revista es produeix després del 15è aniversari, quan a partir del gener de 1959, el Dr. Dalamu Ciria substitueix Pere Farreras com a Secretari de Redacció. D'alguna manera, aquest important canvi ve condicionat per un cert relleu generacional. En aquells moments, el Prof. Farreras ja havia assolit la seva càtedra universitària i no podia, per tant, continuar fent-se càrrec de la Secretaria de Redacció de la revista. També coincidint amb aquest canvi, el Dr. C. Rozman, aleshores absent de Barcelona, deixa el grup de redactors de la revista, que en aquell moment queda constituït per tres membres tan importants de la Clínica Mèdica A com eren els drs. I. Blajot, J. Vilar Bonet i J.M. Puigdollers.

El Dr. Miquel Dalmau afronta amb eficàcia el dur repte de substituir Pere Farreras en la Secretaria de Redacció de la revista i s'encarregà personalment de mantenir activa, amb el seu bon estil periodístic, la secció "Problemas y adquisiciones de actualidad", que el Dr. C. Rozman havia cobert de forma brillant des de 1956. D'altra banda, en els anys 60, coincidint amb els avanços tecnològics de l'època, el desenvolupament econòmic a Espanya i els primers canvis en l'organització hospitalària, es comença a debatre en el si de la Clínica Mèdica A que

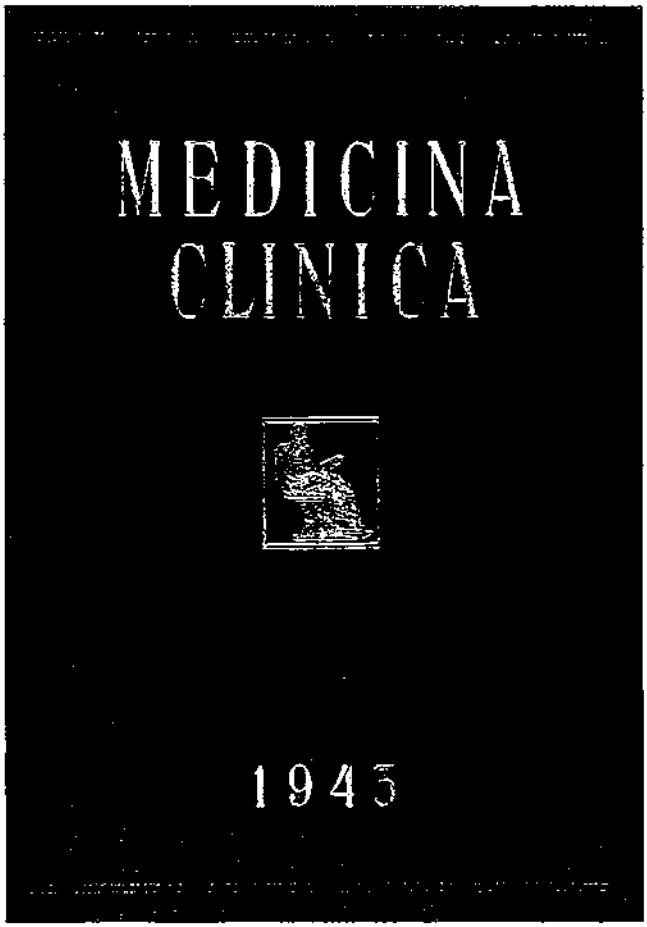

Fig. 2. Enquadernació de "Medicina Clínica" del període Editorial Scientia. Primer volum (1943).

"Medicina Clínica" hauria d'anar-se adaptant als nous temps i es comença a parlar per primera vegada de la conveniència d'iniciar en un pròxim futur un possible mecanisme d'avaluació externa, fins aleshores mai realitzat a "Medicina Clínica".

A finals de 1963 el Prof. Pedro i Pons m'honorà en demanarme que compartís la Secretaria de Redacció de "Medicina Clínica" amb el meu bon amic Dr. Dalmau Ciria, i al mateix temps m'encarregà que portés personalment una nova secció titulada "Casos clínicos seleccionados", que va començar en el primer número de 1964 i de la qual el Dr. Pedro i Pons va fer una breu presentació. En aquells anys les sessions clíniques de la Càtedra, presidides pel Prof. Pedro i Pons, gaudien d'un gran prestigi i assistència, i tant les presentacions com les intervencions dels presents solien adquirir un gran nivell de qualitat i d'interès. Es tractava d'escollir els millors casos i transcriure'n la presentació i la discussió posterior. Crec que la secció, que d'alguna manera va ser la precursora de les actuals "Conferencias clínico-patológicas", va contribuir a marcar una línea de renovació a la medicina clínica de l'època. No obstant això, des del punt de vista de la seva presentació, la revista continuava sent fidel al seu format original i, com era habitual, la major parte dels articles provenien d'autors cata-

lans. D'altra banda, l'elaboració de números monogràfics o extraordinaris continuava sent molt poc freqüent. Cal citar solament un número dedicat a la medicina psicosomàtica (1959) i un altre de dedicat a la genètica (1963). La participació directa del Prof. Pedro i Pons en les pàgines de la revista va continuar sent bastant activa, malgrat el cúmul de responsabilitats i obligacions que va assumir en el decurs d'aquesta dècada. Entre els treballs més significatius que va publicar a "Medicina Clínica" en aquesta época cal citar: "La enfermedad de Simmonds-Sheehan y el síndrome de insuficiencia de la hipófisis anterior" (1960), "La prueba de la bromosulftaleína en el diagnóstico de las ictericias" (1960), "Púrpura trombótica trombocitopénica. Enfermedad de Moschowitz" (1964), "Las arteriopatías de la carótida cervical como causa de accidentes vasculares cerebrales" (1966), "Los accidentes cerebrales de la endocarditis lenta: El síndrome hemiplejía-meningitis" (1967) i "La fiebre en las hemopatías" (1968).

Durant aquests anys es produeixen pocs canvis en el cos de redacció de la revista. Als tres membres ja citats (I. Blajot, J. Vilar Bonet i J.M. Puigdollers) s'incorporen en diferents moments dos joves membres de la Clínica, ja de gran prestigi, els drs. J. Sans i Sabrafen i M. Ribas Mundó, molt vinculats a l'Escola d'Hematologia que dirigia el Prof. Farreras Valentí. No obstant això, l'any 1967 es va produir un fet important des del punt de vista personal: el Dr. Miquel Dalmau Ciria va abandonar la Secretaria de Redacció i vaig haver d'assumir sol la máxima responsabilitat davant del director en els moments difícils de transició que s'acostaven.

L'any 1968, l'any dels mítics "fets de maig a París", es respiraven aires de canvi en tots el ámbits. A Espanya, el desplegament de l'economia i cert possible debilitament de la dictadura augmentaven l'esperança que es poguessin assolir algunes escletxes de llibertat... A l'àmbit mèdic, els avanços i el desplegament tecnològic assolits i el canvi en marxa de l'organització hospitalària produïen inquietuds i esperances en el col·lectiu professional. En aquest marc, els canvis importants a "Medicina Clínica" semblaven imminents i ineludibles.

D'altra banda el citat any 1968, que ja era molt important pels membres de la Clínica Médica A perquè ja venia marcat per la jubilació académica del Prof. Pedro i Pons, va ser un any especialment tràgic per la mort del Prof. Farreras Valentí. La prematura mort del que habia de ser el lògic continuador de la Clínica Mèdica A va ser un cop molt dur per al Prof. Pedro i Pons, per a tots nosaltres, i en general per a la medicina catalana i espanyola.

Menstrestant, en el curs del citat any 1968, es va comprovar que la continuïtat de "Medicina Clínica" a Editorial Scientia ja no era possible. La limitació de subscriptors, de tirada i, per tant, de suport publicitari, junt amb l'increment de costos, feia ja impossible mantenir la revista amb la mateixa estructura editorial. Per aquest motiu el Prof. Pedro i Pons en el decurs de 1968 va acceptar l'oferiment de Manuel Tamayo, propietari de Ediciones Daimon, per a publicar "Medicina Clínica".

Medicina Clínica 1969-1970: el període Daimon

Manuel Tamayo, un prestigiós editor de l'época i persona de gran cultura que admiraba molt el Prof. Pedro i Pons, va emprende amb molta il·lusió el repte d'editar "Medicina Clínica". Malgrat que Ediciones Daimon no tenia una àmplia experiència en publicaciones mèdiques, feia deu anys que publicava el *Vademecum Daimon*, amb gran èxit entre la indústria farmacèutica i una molt favorable acollida en el món de la professió mèdica. Aquest bagatge previ i els contactes i la difusió que representava van fer creure a Manuel Tamayo que "Medicina Clínica" podia convertir-se en un producte d'èxit per a l'editorial. Aquesta ferma esperança en aquesta aventura la feia constar l'editor en un nota seva que va aparèixer en el primer número de "Medicina Clínica" del 1969. En el mateix número, Pedro i Pons feia esment del 25 aniversari que "Medicina Clínica" acabava de complir i es mostra optimista en la nova etapa que s'iniciava[3]. En aquest text, Pedro i Pons insisteix en dos aspectes fonamentals de la nova època que comença. El primer és la necessitat de renovació: ..."Medicina Clínica", sin romper ataduras con su pasado, pródigo en realizaciones, se prepara para renovarse...". I el segon, en part lligat al primer, és la necessitat que la revista inclogui, cada vegada més, textos per a la formació continuada del metge. Així afirma: "... pero la Revista que como la presente pretende interesar a todos los médicos ha de cuidar que junto a los artículos originales -que son el principal factor de su prestigio- frutos de una escuela y de un amplio sector nacional, no debe descuidar otras secciones destinadas a informar acerca de lo más importante de las novedades técnicas y avances diagnósticos y terapéuticos que suceden en el mundo médico...".

"Medicina Clínica" en aquesta nova etapa canvia la seva portada (fig. 4) i millora notablement la seva presentació i la qualitat de la iconografia. També s'introdueixen nous canvis com el d'una major presència dels números monogràfics, ja que en aquest curt període es publiquen dos excel·lents números, un dedicat a la immunosupressió i l'altre a la limfografia, dos temes de la màxima rellevància i interès en la medicina d'aquells anys.

En aquesta etapa Daimon, Enric Lience s'incorpora a l'equip de redacció de "Medicina Clínica". Aquesta incorporació havia de ser molt important per a la revista. La preparació intel·lectual del Dr. Lience, la seva gran dedicació i la seva minuciositat, gairebé obsessiva, havien de resultar decisives, com després comentaré, per als progressius nivells de qualitat que a poc a poc aniria adquirint la revista.

No obstant els citats apunts positius, la etapa Daimon de "Medicina Clínica" no va rèeixir perquè va ser molt breu. Dos fets van explicar aquesta fugacitat. El primer és que les previsions econòmiques quant a increment de subscriptors i de suport publicitari no es van complir i l'altre, especialment tràgic, va ser la inesperada mort de Manuel Tamayo víctima d'una malaltia hepàtica fulminant. Passat el trànsol del traspàs de l'editor, els nous responsables de l'empresa ens van comunicar que ja no

era possible publicar cada mes "Medicina Clínica", i que era precis passar a una periodicitat bimestral. Malgrat que el Prof. Pedro i Pons semblava mig convençut a acceptar aquesta proposta, a mi em va semblar que aquesta decisió podia representar el principi del final per a la revista i li vaig demanar que em permetés explorar altres alternatives... una vegada més, Pedro i Pons mostrà el seu talant obert, intel·ligent i liberal i va acceptar analitzar altres possibles solucions per a la "Medicina Clínica".

Una nova concepció per a "Medicina Clínica" i la creació de DIDOMA

A l'estiu de 1970 vaig conèixer a José Antonio Dotú. Ens va presentar un amic comú, metge, José Luis Martín Díaz. José A. Dotú, amb importants connexions amb la indústria farmacèutica, creia que editar "Medicina Clínica" no sols no havia de ser ruinós, sinó que podia resultar rendible. El canvi de concepció necessari representaba passar d'una revista de difusió molt limitada, la representada pel miler escàs dels seus subscriptors, a una de molt gran per aconseguir fer créixer l'impacte publicitari i, per tant, el valor de contractació de la publicitat. L'època era especialment propícia per a aquest canvi, ja que es vivia una certa eufòria econòmica que també incidia en l'àmbit de la indústria farmacèutica. Però el canvi rupturista que representava passar d'una revista científica de tirada restringida basada en la subscripció a una de gran difusió, majoritàriament gratuïta, no estava exempta de riscos. Un d'ells era que la revista es devalués en passar a ser distribuïda en bona part de forma gratuïta, un altre era que la publicitat fos incorporada de forma inadequada en el si de la revista i, finalment, un altre risc era que no es mantingués la deguda independència entre els criteris "comercials" i els de la Direcció i el cos de Redacció de la Revista, pel que feia a la publicació de treballs referits a terapèutica farmacològica, i molt especialment a la dels assaigs clínics. Tots els riscos van ser avaluats amb cura i profunditat, i val a dir que, des del primer moment, José A. Dotú, que ben aviat es va convertir en un editor i empresari exemplar, va ser extraordinàriament respectuós amb la imatge científica i universitària de "Medicina Clínica", que no només calia conservar sinó que s'havia d'incrementar.

La proposta dels "grans canvis" per a "Medicina Clínica" va ser acceptada sense reticències pel Prof. Pedro i Pons, i com a conseqüència d'aquesta decisió es va crear una modesta societat (DIDOMA) amb la finalitat d'editar "Medicina Clínica". El nom de DIDOMA correspondia a les inicials de tres del seus socis: Carles Díez Gallach, amb àmplia experiència editorial, el citat José A. Dotú i Josep Mayoral, amb gran preparació en l'àmbit de les relacions amb els departaments de publicitat de la indústria farmacèutica.

El mes de gener de 1971 es publicà el primer número de la nova etapa de la revista, que corresponia al primer exemplar del volum 56 de "Medicina Clínica". Diversos aspectes formals

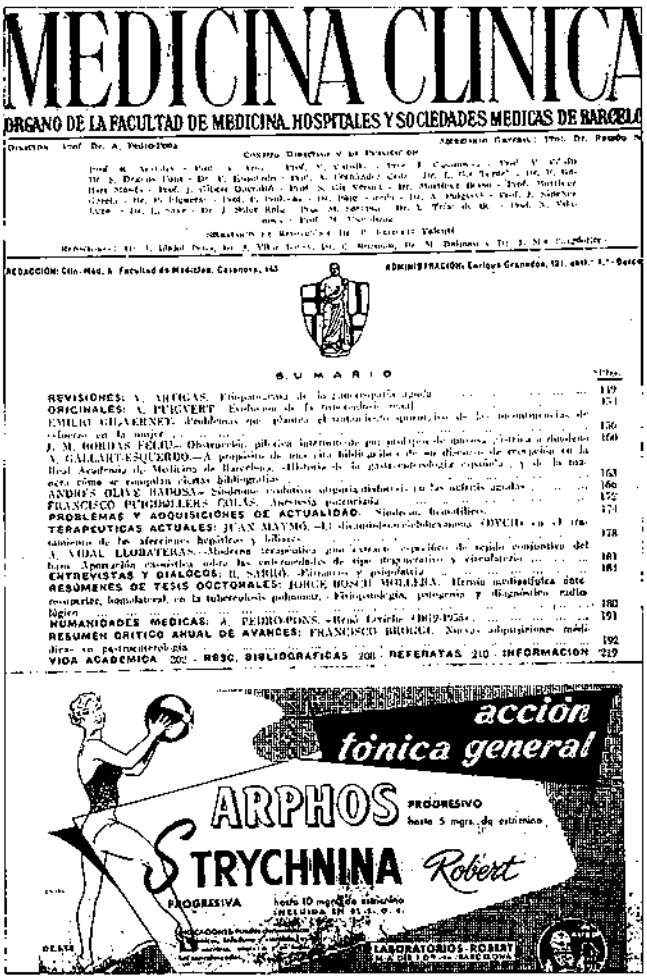
MEDICINA CLINICA

ORGANO DE LA FACULTAD DE MEDICINA, HOSPITALES Y SOCIEDADES MEDICAS DE BARCELO

SUMARIO

acción tónica general
ARPHOS PROGRESIVO
STRYCHNINA Robert
PROGRESIVA
LABORATORIOS ROBERT

Fig. 3. Portada de "Medicina Clínica" durant el primer període (1956).

de la revista van canviar, entre ells la grandària, la portada (fig. 5) i el tipus de lletra. El Prof. Pedro i Pons, que en aquella època, després de la seva jubilació acadèmica, dirigia ple d'entusiasme la posada en marxa del nou Departament de Medicina Interna de l'Hospital de la Vall d'Hebron, va revisar amb molta minuciositat el procés, i molt en especial tot el que feia referència a la qualitat de les reproduccions de la iconografia, i va redactar un esperançat editorial ("Una nueva etapa"), per a aquest número.[4]

La mort del Prof. Pedro Pons. "Medicina Clínica" després del traspàs del seu fundador i director

Malauradament Agustí Pedro i Pons només va poder veure els dos primers números de la nova etapa de "Medicina Clínica". Una mort sobtada causada per un infart de miocardi va produir una sensació de terrible pèrdua per als seus col·laboradors, deixebles, malalts, i en general per a tota la medicina catalana i espanyola. En la nota necrològica que vaig redactar amb motiu del dolorós traspàs[5] feia constar la decisió de continuar endavant amb fermesa en el nou camí iniciat per "Me-

dicina Clínica". Això en les paraules finals d'aquesta necrològica deia textualment:

"Su espíritu juvenil, inquieto y siempre insatisfecho de la labor realizada le hacía vivir en permanente proyecto. Esta pasión por la constante acción le hacía afirmar que era apasionante nuestro país y nuestro tiempo donde por fortuna «había tantas cosas por hacer». La misma víspera de su muerte en su densa jornada de trabajo encontró un momento en el Hospital para darme a conocer nuevos proyectos en relación con «Medicina Clínica», que debían programarse para muchos meses, o incluso años... Y me apremió con juvenil impaciencia para que resolviera ciertas dificultades técnicas o de organización que podían surgir.

Esta es una parte del testamento espiritual que nos lega el Profesor Pedro i Pons. A nosotros nos queda la misión de seguir permanentemente fieles a su memoria y a sus directrices, y éste es el firme propósito que nos anima y nos conforta para seguir adelante en esta dolorosa jornada."

Després del dolorós trànsit del traspàs del seu Director, l'inajornable dia a dia de la revista obligava a prendre d'immediat dues decisions. La primera, la més important i transcendent, era la d'anomenar nou director de "Medicina Clínica". L'elecció no va ser dubtosa i va recaure en el Prof. Ciril Rozman, la personalitat més destacada de l'Escola després de la prematura mort del seu mestre directe, el Prof. Farreras Valenti.

Ciril Rozman havia ocupat feia poc, per concurs de trasllat, la Càtedra de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, que havia quedat vacant després de la jubilació del Prof. Pedro i Pons. D'aquesta manera se sumaven en el nou Director, uns excepcionals mèrits personals i la línia de continuïtat més lògica dins de l'Escola Pedro i Pons. A partir d'aquest nomenament i fins a l'actualitat, la relació que he tingut amb el meu bon amic i condeixeble Ciril Rozman ha estat exemplarment i modèlicament complementària, ell des del seu càrrec del Director i jo amb les diferents responsabilitats que he anat assumint al front de la revista (Redactor en Cap, Sotsdirector i actualment Director executiu).

La segona decisió que calia prendre d'immediat era la de programar un número de "Medicina Clínica" d'homenatge pòstum al seu fundador. Ens va semblar que la millor opció era la d'elaborar uns números especials constituïts per treballs que aportariem membres de la seva Escola i diferents autors de la resta de l'Estat. A més d'aquests números de notable qualitat que van ser publicats l'octubre i novembre de 1971, vam creure que era important d'immediat dedicar-li un número monogràfic sobre "Linfoadenopatías benignas"[6] que ell mateix havia encarregat al Dr. August Moragas, cap del Servei d'Anatomia Patològica de l'Hospital de la Vall d'Hebron. El número monogràfic, de gran qualitat científica i iconogràfica, ja tenia redactada una extensa introducció del Prof. Pedro i Pons que va constituir el seu últim manuscrit mèdic.

El citat número monogràfic (juny, 1971), que comptava amb una portada amb la fotografia del Mestre desaparegut (fig. 6) i amb un facsímil del seu manuscrit de presentació (fig. 7), va tenir un extraordinari ressò i difusió i ens van confirmar en la ferma decisió de continuar lluitant per a millorar i consolidar una de les realitzacions més estimades del Prof. Pedro i Pons.

En el curs d'aquest any 1971 es produeixen canvis en l'equip de redacció de la revista. El Dr. Lience passa a ocupar el càrrec de Redactor en Cap que jo ocupava prèviament, mentre que jo sóc nomenat Sotsdirector i els càrrecs de Redactors són ocupats pels drs. I. Blajot, J. García San Miguel, M. Ribas Mundó, J. Sans Sabrafen i J. Vilar Bonet.

De fet, amb aquestes paraules hauria de cloure aquest parlament, però crec que la intervenció no seria del tot completa sinó intento contestar, de forma abreujada, quin ha estat el trajecte recorregut per "Medicina Clínica" des de la mort del seu fundador fins a l'espléndida realitat actual. De fet, com afirma el Prof. Jacint Corbella, el Secretari General de la nostra Institució, és una circumstància extraordinària que una revista continuï i assoleixi el seu màxim prestigi i desplegament després de la mort del seu fundador i Director.

La consolidació de "Medicina Clínica" en la nova etapa (1971-1982) i la creació i desplegament de DOYMA

La "Medicina Clínica" d'aquesta nova etapa es va anar consolidant progressivament. D'una banda, les seccions de formació continuada, incloses les sèries d'encàrrec en temes d'interés rellevant i els números monogràfics, van ocupar un espai important en la revista, mentre que les seccions d'aportacions originals, fonamentalment "Originals" i "Notes Clíniques", rebudes d'hospitals i d'altres centres catalans, i cada vegada més també de la resta d'Espanya, anaven augmentant lenta però progressivament la seva qualitat. En aquest fenomen influí, sens dubte, l'increment paulatí en aquesta època de la qualitat de treball de la medicina espanyola, la modernització dels hospitals i la posada en marxa del programa MIR, però també, sens dubte, hi va influir la política seguida a "Medicina Clínica" d'increment, però progressiu, de les exigències d'acceptació amb la paulatina instauració d'un sistema d'avaluació externa per experts. La revista va ser cada vegada més exigent en la presentació dels articles, incloent evidentment l'estandardització en les normes bibliogràfiques, amb ràpida adhesió en el seu moment (1980) a la normativa internacional adoptada a la conferència de Vancouver.

Un fet important en el desplegament de la revista en aquesta etapa va ser la valenta decisió impulsada per José A. Dotú, de passar de l'aparició mensual a la quinzenal (1973). Aquest fet va representar un important increment de les tasques a realitzar per l'equip de redacció de "Medicina Clínica", que va haver de ser reforçat. Així, Celestino Rey-Joly, bon amic i col·laborador meu, va començar a dur a terme tasques de Redactor i l'any 1976 va se nomenat Secretari de Redacció de la revista. Enric Lience, que ocupava el càrrec de Cap de Re-

dacció, mentre jo ocupava el de Sotsdirector, va realitzar una dura, constant i minuciosa tasca en aquesta etapa. Javier Ruiz, Director Editorial de Doyma, expert en llenguatge mèdic i no mèdic, ens va ajudar molt, i continua fent-ho, en la tasca de millorar i estandarditzar el llenguatge dels textos de la revista fins al punt de crear un cert estil "Medicina Clínica" que va donar lloc, com més endavant comentaré, a la important fita de la publicació del llibre *Manual de estilo*.

Com es pot suposar, aquest apassionat període de consolidació de "Medicina Clínica", després de la mort del seu fundador, no va estar exempt de problemes. Només en comentaré breument, alguns, per fer palesa la complexitat de la tasca que es va dur a terme. Un dels problemes importants va ser el d'anar introduint de forma paulatina, però ferma, una nova "cultura" dels autors quant a la presentació dels originals, i al mateix temps ajudar a introduir el concepte que la no acceptació d'un treball o la necessitat d'efectuar modificacions en el seu contingut o en la seva presentació no representava una ofensa personal sinó l'adopció de canvis d'actitud col·lectius que ens ajudarien a millorar la revista i a poder ser competitius amb publicacions estrangeres. Això que pel jove lector de 1999 sembla absolutament obvi no ho era l'any 1971, i "Medicina Clínica" i el seu equip de redacció va fer molt, amb un camí a vegades difícil de seguir, perquè les coses comencessin a canviar al nostre país pel que feia referència a les publicacions mèdiques.

L'any 1971, una revista com "Medicina Clínica", que des del punt de vista econòmic depenia gairebé només del suport de la indústria farmacèutica, estava exposada a pressions directes o indirectes relatives a alguns aspectes de la inserció publicitària o a la publicació d'alguns treballs o informacions relatives a la terapèutica farmacològica. Mantenir la independència de criteri de l'equip de redacció no va ser una tasca sempre fàcil. Cal fer constar aquí, una vegada més, el repte de l'aposta per una revista independent i de qualitat que va fer en tot moment José A. Dotú. El rendiment a la llarga d'aquesta actitud, en aquells moments no sempre fàcil, ha estat extraordinari quant a l'assoliment de prestigi per a la revista i per a l'editorial.

Dos altres problemes als quals es va haver de dedicar temps, tenacitat i una hàbil estratègia van ser el de mantenir la imatge d'una revista de subscripció, malgrat la seva àmplia distribució, i la d'intentar la penetració i difusió en els índex internacionals (*Index Medicus, Excerpta Medica, Current Contents Clinical Practice*). Aquesta primera fase de la lluita per la difusió internacional va exigir una permanent atenció i, en el cas de l'*Index Medicus*, d'una especial tenacitat i perseverància.

Mentre "Medicina Clínica" es consolidava, en el mateix període es produïa la creació i desplegament d'Edicions Doyma, que venia a substituir la inicial DIDOMA. Malgrat que aquest no és el moment ni el lloc oportú per descriure l'apassionant història d'aquesta editorial, sí que desitjo fer unes breus consideracions sobre aquest tema, atès que Doyma no existiria si no fos per "Medicina Clínica" i, d'altra banda, l'esplèndida realitat

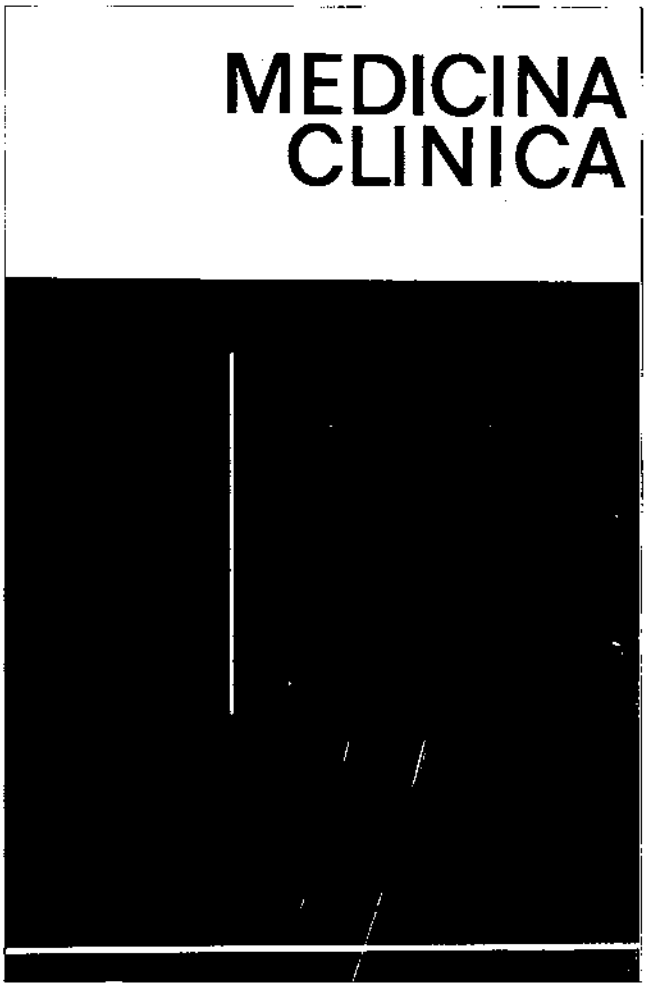

Fig. 4. Portada de "Medicina Clínica" durant el període Daimon (1970).

actual de la revista tampoc no fora possible sense el marc paral·lel del desplegament, creixement i prestigi progressius de l'editorial.

De l'inicial modest local de DIDOMA al carrer d'Aragó, on hi havia poca cosa més que una secretària i unes poques carpetes en què jo desava el material de "Medicina Clínica", es va passar ben aviat als locals més amplis del carrer d'Aribau i, més endavant, amb un ple desplegament de l'empresa, a les instal·lacions actuals de la Travessera de Gràcia.

L'estiu de 1971 ja es va veure que una empresa editorial no podia sobreviure amb un sol producte, i va néixer la idea de la creació de "JANO", segona revista de l'editorial i des d'aleshores producte emblemàtic de l'empresa.

Els membres de l'equip inicial de l'editorial van anar abandonant l'empresa en diferents i successius moments per diverses raons de tipus personal (J.L. Martín Díaz, C. Díez Gallach, J. Mayoral). Hi va quedar al capdavant únicament J.A. Dotú, amb el bàsic suport d'Agustí Jausàs, brillant advocat, amb una gran expertesa i experiència en el món empresarial. Durant tots aquests anys, José A. Dotú ha estat un empresari exemplar, imaginatiu i creador, que ha sabut compaginar el desplega-

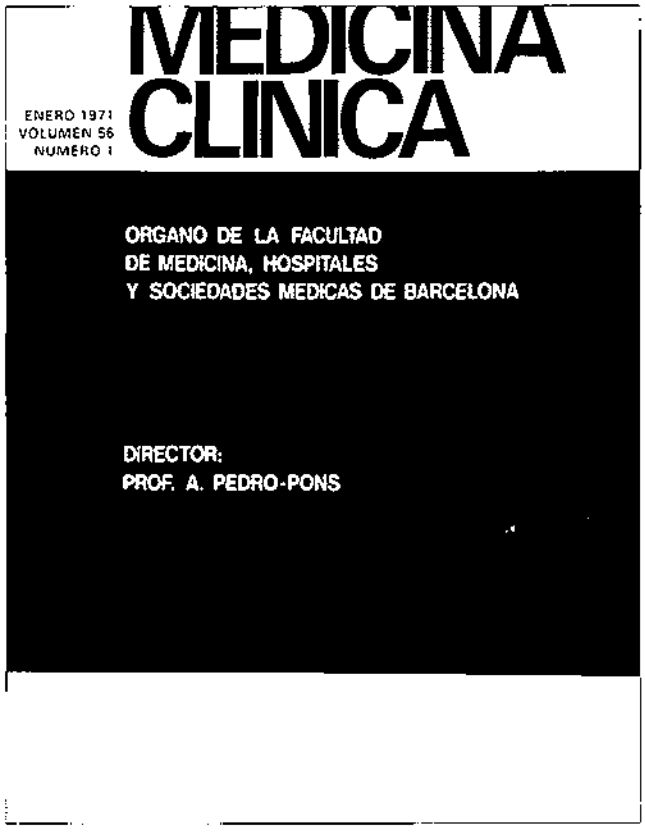

Fig. 5. Portada de "Medicina Clínica" en l'inici de l'etapa DIDOMA (1971). La part inferior inclòia publicitat.

ment i el creixement econòmic amb l'amor a la pulcra i esperada edició, en aquest cas de la revista i del llibre de biomedicina.

El creixement del grup Doyma ha estat espectacular i s'ha convertit en l'empresa espanyola líder, amb una important penetració a Llatinoamèrica, en el camp de les revistes biomèdiques, i també ho va ser en els desl llibres de medicina en els anys que va crear i mantenir activa aquesta divisió.

"Medicina Clínica" 1983-1991: la reconversió de 1983 i la freqüència d'aparició setmanal

En començar 1983 i complir-se el 40è aniversari de "Medicina Clínica" es va emprendre una molt important reconversió del seu contingut i de l'equip de redacció, i es va iniciar la publicació setmanal de la revista. En aquests importants i ambiciosos canvis, i molt en especial en el tan transcendent de la freqüència d'aparició, hi va intervenir una vegada més, la valenta decisió empresarial de José A. Dotú. El decisiu canvi cap a la freqüència d'aparició estàndard de les millors revistes de medicina interna del món exigia una sòlida plataforma de llançament, de la qual "Medicina Clínica" ja disposava, però al mateix temps una nova política editorial clarament programada i un equip de redacció reforçat per poder portar a terme una tasca editorial que anava a augmentar clarament la seva complexitat. En l'aspecte dels articles originals, el duplicar la freqüència d'aparició i, per tant, el material a publicar, no podia representar, evidentment, disminuir el nivell d'exigència que cada dia més havia de venir marcada per una competent avaluació externa per experts. A més, era molt important comptar amb seccions fixes de formació continuada de gran qualitat, com altres revistes internacionals de medicina interna de referència, que havien de ser encarregades a experts reconeguts. Aquestes seccions fixes "d'encàrrec" havien d'incloure editorials, moltes vegades referits a articles originals publicats al mateix número de la revista, revisions, articles de temes d'actualització diagnòstica i terapèutica i altres articles especials. Aquesta missió dels encàrrecs a experts va ser assumida pel Dr. Evarist Feliu, col·laborador del Prof. Rozman, que a més va fer-se càrrec, també, de la tasca addicional de posar en marxa les seccions de "Conferencias clinicopatológicas" i "Conferencias clínicas". El Dr. Feliu ocupà una de les places de Redactor en Cap junt amb el Prof. C. Rey-Joly, mentre que E. Lience passava a ocupar la Secretaria General de la Revista i F. Cardellach ocupava la Secretaria de Redacció. Aquest nou equip de redacció de "Medicina Clínica", format per professionals altament competens, precisava, no obstant això; de la col·laboració de personalitats i de nombrosos experts de la comunitat mèdica espanyola. Així, es va modificar el consell editorial i es va ampliar el comitè d'experts que s'ha anat actualitzant periòdicament en els darrers anys.

Entre els nous atractius de la "Medicina Clínica" d'aquest període cal citar la secció "Imagen de la semana", idea de José A. Dotú, després imitada per una revista de màxim prestigi internacional, que ha tingut gran èxit i continuitat fins a l'actualitat. Una altra secció de notable atractiu per als lectors i autors ha estat la de "Cartes al Director". Malgrat que va ser creada amb anterioritat (1975), aquesta secció no va adquirir un ple desplegament i èxit fins a l'etapa de la periodicitat setmanal. Alguns dels debat sostinguts en aquesta secció recorden, per la seva vivacitat i qualitat, a d'altres que s'han publicat en la mateixa secció d'altres revistes de medicina interna del màxim prestigi internacional. D'Altra banda, l'adopció de la nova portada de "Medicina Clínica (fig. 8), amb la relació del sumari, ha contribuit eficaçment a assolir una imatge de la nostra revista homologable a la de les revistes estrangeres del mateix àmbit del màxim prestigi.

El nombre progressivament creixent de treballs rebuts a la revista va obligar a reforçar novament l'equip de redacció. Així, J.M. Ribera, col·laborador del Prof. Rozman, es va incorporar a les tasques de redacció (1989) i l'any 1993 va ser anomenat Secretari de Redacció de la revista.

La lluita per la difusió i el reconeixement internacional va continuar viva durant aquest període. L'any 1988, "Medicina Clínica" va tenir en les bases de dades MEDLINE *(Index Medicus)*, SCISEARCH *(Science Citation Index Current Contents)*, BIOSIS *(Biological Abstracts)* i EMBASE *(Excerpta Medica)*, un índex global de difusió internacional de 0,68 sobre 1, xifra que repre-

sentava un important nivell de circulació. Malgrat aquestes dades, l'*impact factor* era només de 0,092 (1989), la qual cosa representava una dada molt negativa per a la revista en moments en què el citat índex bibliomètric es tenia cada dia més en compte, certament de forma abusiva, com a mètode per a valorar una revista, els treballs que s'hi publicaven i els seus autors.

"Medicina Clínica" a partir del 1992. La consolidació del prestigi i de la difusió internacional

L'any 1992, l'anterior al cinquantenari de la revista, s'inicià amb una gran notícia per a "Medicina Clínica" que va motivar un editorial que vam signar Ciril Rozman i jo mateix[8]. La revista, a partir del primer número del 1992, va ser inclosa en el *Science Citation Index*. La sol·licitud d'aquesta inclusió havia estat denegada prèviament amb l'argument que "Medicina Clínica" tenia un factor d'impacte insuficient. Finalment, no obstant això; i després d'un llarg procés, altres sòlids arguments esgrimits havien fet modificar aquesta negativa. Com és conegut, el factor d'impacte d'una revista determinada es calcula comptant el nombre de vegades que els articles publicats en una revista en un període de 2 anys són citats en les revistes citadores que formen part de la mateixa disciplina, en aquest cas la biomedicina, incloses al *Science Citation Index*, i dividint aquesta xifra pel nombre total d'articles publicats en la revista en estudi en el citat període de 2 anys. A partir del 1992, per tant, en estar inclosa "Medicina Clínica" en el "club dels millors" del *Science Citation Index*, i per tant en comptar les seves pròpies referències bibliogràfiques per a elaborar el factor d'impacte, era de preveure que aquest índex s'incrementaria de forma espectacular per a "Medicina Clínica" en els anys següents. Aquesta previsió s'ha complert, de manera que en pocs anys el factor d'impacte de la revista s'ha multiplicat per més de 10 i és, en el moment actual, a punt de creuar la mítica xifra de la unitat (0,092 el 1989, 0,994 el 1996). Mai una revista escrita en castellà havia tingut un factor d'impacte tan elevat, de manera que "Medicina Clínica" està situada, en la relació de revistes de medicina general i interna, per sobre de publicacions europees de gran prestigi i tradició com "Klin Wochenschr" i "Deut Med Wochenschr" (Alemanya), o "Press Med" (França)[9]. No cal dir que aquest espectacular increment del factor d'impacte de "Medicina Clínica" ha produït, atès que continuem inserits en plena "impactomania", que s'hagi incrementat el nombre i la qualitat dels treballs rebuts a la nostra revista.

Els fets que acabo de destacar van propiciar que "Medicina Clínica" pogués celebrar el seu cinquantanari (1993) en un clima de renovat optimisme i productivitat. La revista havia vist multiplicar per deu el seu factor d'impacte, el seu fidel nombre de subscriptors estava consolidat per sobre 5.000 i el prestigi de "Medicina Clínica" a Espanya era molt elevat, fet que es traduïa en una gran tramesa d'articles de qualitat per ser publicats a la revista. El sistema d'avaluació per experts, ja plenament consolidat i rutinari, va haver de ser ampliat i reforçat per avaluadors competents en l'àmbit de la metodologia estadística, aspecte de l'estructura dels treballs que de cap manera podia ser menystingut en el moment de procedir a una minuciosa avaluació d'un article.

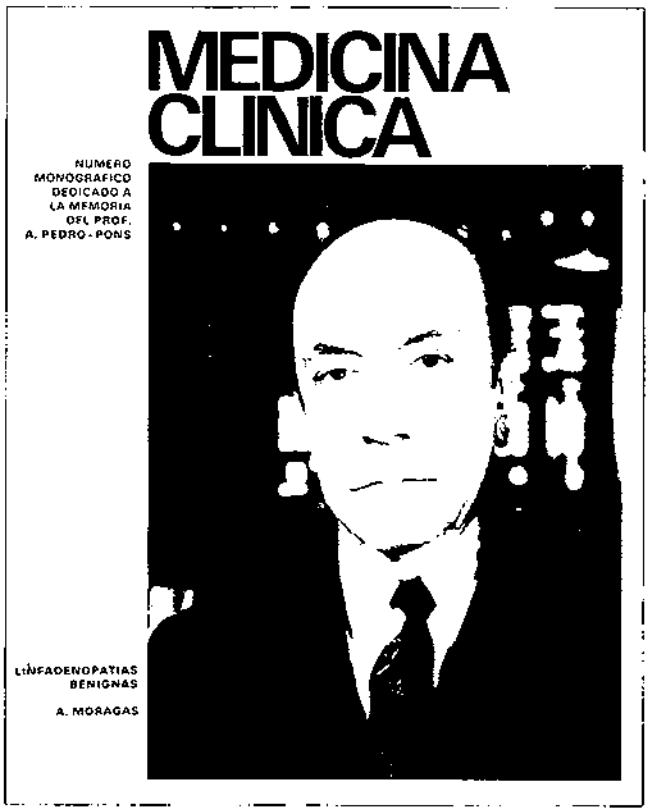

Fig. 6. Portada del número monogràfic de "Medicina Clínica" (juny 1971) sobre "Linfadenopatías benignas" dedicat a la memòria del Prof. A. Pedro i Pons.

El 50è aniversari de "Medicina Clínica" va ser degudament commemorat amb la publicació d'un editorial, d'un excel·lent número extraordinari sobre "Temas de nuestro tiempo", en el que experts de gran prestigi analitzaven els principals avenços i temes de debat de la medicina d'avui i del pròxim futur, i amb la publicació del llibre *Manual de estilo*, elaborat pels membres de l'equip de redacció de "Medicina Clínica" i altres experts invitats[10]. El *Manual de estilo* (Medicina Clínica, Doyma) és una obra elaborada amb extraordinària minuciositat i cura i que conté informació de gran utilitat, d'acord amb "l'estil «Medicina Clínica»", per millorar els coneixements necessaris per a la correcta elaboració d'un article mèdic. Crec que aquesta obra va ser, realment, la millor manera de celebrar el mig segle de la revista per als seus col·laboradors i subscriptors.

En començar el 1996 es va produir un canvi important en l'equip de redacció de "Medicina Clínica". Enric Lience, després de vint-i-sis anys de contínua, densa i eficient dedicació a la revista, va decidir jubilar-se prematurament. Cal recordar aquí, una vegada més, la tan important tasca que va realitzar a "Medicina Clínica" durant tots aquets anys. Entre els mèrits

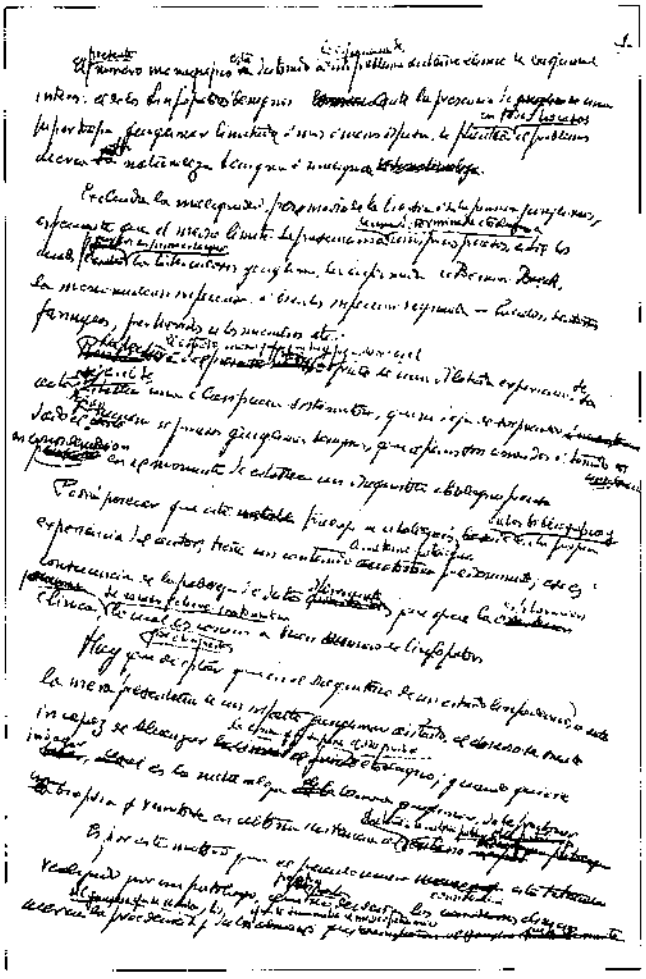

Fig. 7. Facsímil de l'últim manuscrit del Prof. A. Pedro i Pons per a "Medicina Clínica" en el número monogràfic sobre "Linfoadenopatías benignas" (juny 1971)

acumulats per Enric Lience en la seva dilatada tasca al front de l'equip de redacció de la revista, cal citar el d'ajudar a perfeccionar la preparació d'excel·lents professionals en la complexa tasca editorial. Així, després del comiat del Dr. Lience, només amb algunes modificacions en els càrrecs dels membres de l'equip s'ha pogut mantenir la seva excel·lent capacitat i eficàcia. Mentre Ciril Rozman i jo mateix continuàvem ocupant la Direcció i Direcció Executiva, Evarist Feliu va ser anomenat Sotsdirector, J.M. Ribera passà a ocupar la Secretaria General, mentre que C. Rey-Joly i F. Cardellach ocupaven els llocs de Redactors en Cap i F. Nonell, el de Secretari de Redacció.

El progressiu increment del prestigi nacional i internacional en els últims anys va motivar que l'intel·ligent i inquiet grup que lidera Jordi Camí elaborés, per iniciativa pròpia, un número monogràfic dedicat a la mateixa "Medicina Clínica", a la valoració del factor d'impacte i a les connexions entre la nostra revista i la difusió del progrés de la recerca biomèdica a Espanya en els últims anys. En un editorial que signàrem Ciril Rozman i jo mateix amb motiu de la publicació d'aquest número monogràfic ("La investigación biomédica en España y «Medicina Clínica»")[11], fèiem constar la nostra satisfacció pel fet que la importància adquirida per la nostra revista l'hagués convertida en l'objecte d'estudi, en relació amb els complexos àmbits dels índexs bibliomètrics i de la difusió internacional del progrés de la investigació biomèdica a Espanya.

Abans de cloure aquest parlament cal intentar contestar, malgrat que sigui molt breument, a la capciosa pregunta "...i el futur què?". Algunes consideracions sobre aquest tema les vam desembolupar en un editorial de la revista titulat "Rumbo al 2000" que vam signar C. Rozman, E. Feliu i jo mateix.[12] Només faré dues breus referències a aquest difícil món de la futurologia pel que fa a "Medicina Clínica". La primera és la relativa a l'impacte de les noves tecnologies, l'era digital, en el futur de les revistes científiques en general i de la nostra en particular. Fa uns pocs anys es va promoure un incisiu debat entre el "British Medical Journal", que es mostrava més optimista en aquest sentit i en de mantenir el "patró or" del "paper" i la revissió per experts, en front del pas directa de la recerca a les xarxes d'informació i a la crítica general i indiscriminada per part de la comunitat científica. Jo desitjo, i vull creure, que serà així en aquest canviant món de l'era digital, que la revista tracicional continuarà tenint un important paper en el futur, malgrat que com és lògic "Medicina Clínica" ja s'ha incorporat, i ho continuarà fent, a aquest apassionant món de la difusió electrònica. "Medicina Clínica" ja està editada en CD-ROM, que proporciona a l'usuari facilitats extraordinàries de rapidesa i eficient consulta, mentre que el contingut setmanal de la revista s'inclou a la xarxa Internet i cada dia s'utilitza més el correu electrònic com a comunicació entre "Medicina Clínica" i els seus autors.

L'altre tema de futur al qual desitjo fer una breu referència és el de la llengua de «Medicina Clínica». Queda encara algun futur al castellà i a qualsevol llengua no anglesa en el camp de la ciència i en el nostre particular de la biomedicina? Aquest és un debat que hem sostingut més d'una vegada en el si de l'equip de direcció i redacció de "Medicina Clínica" i les opinions no han estat sempre unànims. No obstant això, jo sempre he defensat, i aquesta ha estat fins ara l'opinió dominant, que continuava sent necessari mantenir una revista de medicina interna de qualitat en castellà per diversos motius que enumeràvem en el citat editorial, entre els quals cal destacar el fet que la funció de formació continuada d'elevat nivell, que també exerceix "Medicina Clínica", arriba amb més eficàcia als seus destinataris en la llengua autòctona. D'altra banda, a mi em sembla difícil acceptar, almenys en un breu termini, que la tendència dominant de la naixent Unió Europea sigui d'eliminar definitivament les grans llengües europees, entre elles el francès i l'alemany, com a possible mitjà de comunicació científica. No obstant això, el futur dirà i, en qualsevol cas, "Medicina Clínica" està en el moment actual excel·lentment situada per defensar la persistència de l'espanyol com a llengua de comunicació en l'àmbit de les revistes de medicina interna, o per passar a l'anglès si la realitat del futur així ho aconsellés.

El Prof. Agustí Pedro i Pons, que va ser un gran bibliòfil i va esmerçar grans esforços en l'edició i autoria de llibres en medicina i en la creació de revistes, i molt en especial en la "de Medicina Clínica", sentia, no obstant això, certa malenconia sobre l'obra escrita en l'àmbit mèdic en relació amb el literari. Així ho expressava textualment en el Discurs de Recepció pública com a Acadèmic a la Real Academia Nacional de Medicina (18 de març de 1969)[13]:

"La obra literaria tantas veces escrita en un momento de inspiración y en estado de gracia será leída por las generaciones futuras. La obra médica escrita con tesón reflexivo, sopesando las palabras, consultando textos, elaborados con la insistencia con el que verme carcome la madera, éstas envejecen pronto y se olvidan o arrinconan en la segunda línea de los anaqueles de las bibliotecas, tapadas por lo nuevos libros crujientes de juventud cuando los abrimos por primera vez.

La obra médica escrita es pasajera, es la humana, aquella en la que el maestro ha puesto el afán de cada día, la más duradera y a su vez origen y estímulo de las generaciones futuras. El quehacer científico es una cadena, de la que cada promoción es sólo un eslabón."

Crec que tots els que hem tingut el privilegi de participar en aquest gran projecte de dirigir "Medicina Clínica" des de la mort del seu fundador, tant els membres de la seva Escola (C. Rozman, M. Foz, C. Rey-Joly) com els destacats professionals que s'hi han anat incorporant durant aquest llarg període, podem tenir la satisfacció d'haver complert com una eficaç baula de la cadena la tasca iniciada per Agustí Pedro i Pons l'any 1943, i que hauran de continuar, en una següent baula, els que han de succeir-nos en la direcció i redacció de la "Medicina Clínica" del futur.

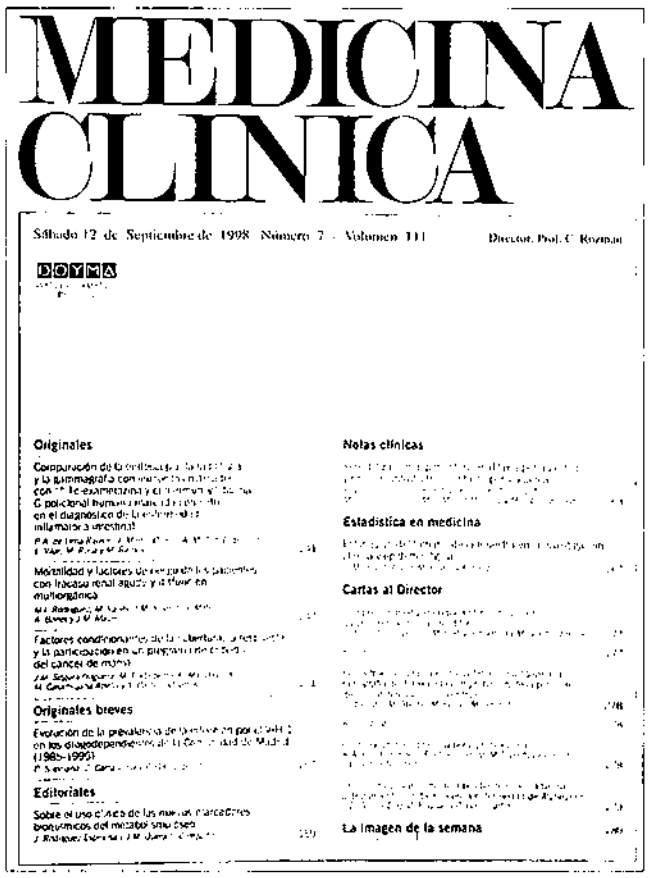
MEDICINA CLINICA

Sábado 12 de Septiembre de 1998 Número 7 - Volumen 111 Director: Prof. C. Rozman

DOYMA

Originales

Estadística en medicina

Cartas al Director

Originales breves

Editoriales

La imagen de la semana

Fig. 8. Portada actual de Medicina Clínica (1998).

PEDRO I PONS I "MEDICINA CLÍNICA"

El juliol del 1943, el Professor Agustí Pedro i Pons va fundar la revista "Medicina Clínica". Nascuda com a òrgan de difusió de la medicina catalana, des de la seva creació va estar oberta a la més àmplia difusió possible i a les més diverses aportacions. Des del primer moment, va comptar amb la col·laboració de les figures més importants de la medicina catalana de l'època, entre les quals destaquen la de Pere Farreras i Valentí, que va assumir el càrrec de Secretari de Redacció de la publicació, i la de Ramón Sarró, que es pot considerar com a l'autèntic cofundador de la revista. Durant els primers 25 anys de la seva existència, la publicació de "Medicina Clínica" va ser a càrrec de l'Editorial Scientia; d'aparició mensual, la revista era el fidel exponent de la producció científicomèdica de la Catalunya de l'època. Els articles de revisió i els originals de Pedro i Pons mereixen una menció important, a causa de la seva rellevància científica. De forma gradual es van anar produint canvis, tant des del punt de vista estructural (aparició de noves seccions), com de periodicitat (quinzenal primer i setmanal després) i de mecànica editorial (revisió per experts, adhesió a les normes de Vancouver), que van portar a la inclusió de la revista en els índexs internacionals més prestigiosos. Després de la desaparició del Professor Pedro i Pons, va arribar la consolidació de la revista, editada ja per Ediciones Doyma i sota la direcció de Ciril Rozman, que en aquests últims anys ha comptat amb prestigiosos col·laboradors, entre els quals cal recordar a Enric Lience, la capacitat de treball i meticulositat del qual van ajudar a incrementar la qualitat de la revista.

PEDRO I PONS Y "MEDICINA CLÍNICA"

En julio de 1943 el Profesor Agustí Pedro i Pons fundó la revista "Medicina Clínica". Nacida como órgano de difusión de la medicina catalana, desde su creación estuvo abierta a la más amplia difusión posible y a las más diversas aportaciones. Desde el primer momento, contó con la colaboración de las figuras más importantes de la medicina catalana de la época, entre las que cabe destacar la de Pere Farreras i Valentí, que asumió el cargo de Secretario de Redacción de la publicación, y la de Ramón Sarró, que puede considerarse como auténtico cofundador de la Re-

vista. Durante los primeros 25 años de su existencia, la publicación de Medicina Clínica estuvo a cargo de Editorial Scientia; de aparición mensual, la revista era fiel exponente de la producción científicomédica de la Catalunya de la época. Los artículos de revisión y los originales de Pedro i Pons merecen una mención importante, debido a su relevancia científica. De forma paulatina se fueron produciendo cambios tanto desde el punto de vista estructural (aparición de nuevas secciones), de periodicidad (quincenal primero y semanal después) y de mecánica editorial (revisión por expertos, adhesión a las normas de Vancouver), que llevaron a la inclusión de la revista en los índices internacionales más prestigiosos. Tras la desaparición del Prof. Pedro i Pons, la consolidación de la revista, editada ya por Ediciones Doyma, llegó, bajo la dirección de Ciril Rozman, que en estos últimos años ha contado con prestigiosos colaboradores, entre los que debe recordarse a Enric Lience, cuya capacidad de trabajo y meticulosidad ayudaron a incrementar la calidad de la revista.

PEDRO I PONS AND *MEDICINA CLÍNICA*

In July 1943, professor Agustí Pedro i Pons founded the journal *Medicina Clínica*. Conceived as an organ for disseminating Catalan medicine, the journal was open to reaching the broadest possible readership and publishing the greatest range of contributions. Leading figures of Catalan medicine were involved in the project from the start. Among them were Pere Farreras i Valentí, in the position of Editorial Secretary, and Ramón Sarró, who might be considered the true co-founder. During the first 25 years, the publishing house that handled *Medicina Clínica* was Editorial Scientia. Appearing monthly, the journal was a faithful reflection of biomedical research carried out in Catalonia at that time. The reviews and new research articles by Pedro i Pons merit special mention for their scientific relevance. Changes were gradually made in structure (the introduction of new sections), periodicity (from biweekly to weekly) and editorial processing (peer review and adherence to Vancouver style) which would lead to the inclusion of *Medicina Clínica* in the most prestigious international indexes. After the loss of Professor Pedro i Pons, the journal strengthened its position. Published by Ediciones Doyma and under the editorship of Ciril Rozman, the journal has come to enjoy the association of prestigious collaborators in recent years. Among them, Enric Lience should be remembered for his hard work and meticulous attention to detail, which helped improve the journal's quality.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Pedro i Pons A. Número extraordinario con ocasión del décimo aniversario de "Medicina Clínica". Med Clin (Barc) 1953; 20: 1.
2. Pedro i Pons A. Al comenzar el segundo quindenio. Med Clin (Barc) 1958; 31: 1.
3. Pedro i Pons A. Prólogo. Med Clin (Barc) 1969; 52: 1.
4. Pedro i Pons A. Una nueva etapa. Med Clin (Barc) 1971; 56: 5.
5. Foz M. Editorial. Med Clin (Barc) 1971; 56: 280-281.
6. Moragas A. Linfoadenopatías benignas. Med Clin (Barc) 1971 (número monogràfic).
7. Rozman C. En el umbral de la quinta década. Med Clin (Barc) 1983; 80: 1.
8. Rozman C, Foz M. Medicina Clínica en el Science Citation Index. Med Clin (Barc) 1992; 98: 17-18.
9. Dotú JA. Medicina Clínica: hacia su definitiva consagración internacional. Med Clin (Barc) 1995; 104: 15-16.
10. Rozman C, Foz M, Herranz G, Gracia D, Lience F, Pulido M, Feliu E. Manual de Estilo. Medicina Clínica. Barcelona. Doyma, 1993.
11. Rozman C, Foz M. La investigación biomédica en España y Medicina Clínica. Med Clin (Barc) 1997; 109: 512.
12. Rozman C, Foz M, Feliu E. Rumbo al 2000. Med Clin (Barc) 1996; 106: 19-20.
13. Pedro i Pons A. Final de etapa. Nuevas pespectivas. Madrid: Real Academia Nacional de Medicina, 1969

Vida Acadèmica

Dilluns 18 d'octubre de 1999, 12 h.

Facultat de Medicina. Acte conjunt, amb la Facultat de Medicina, el Col·legi Oficial de Metges de Barcelona i l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears: "Centenari de Pere Virgili", amb la intervenció de:
Dr. Jacint Corbella: "La importància de l'obra de Pere Virgili"
Dr. Felip Cid: "Les aportacions tècniques de Pere Virgili"
Dr. Josep M. Massons: "Les circumstàncies de Pere Virgili"

Dimarts 9 de novembre de 1999, 19h.

Sessió necrològica en record dels acadèmics:
Dr. Joan Gibert i Queraltó, a càrrec del Dr. Joaquim Tornos i Solano
Dr. Víctor Conill i Serra, a càrrec del Dr. Josep M. Dexeus i Trias de Bes

Dimarts 16 de novembre de 1999, 19h.

Ingrés d'Acadèmics Corresponents:
Dr. Agustí Codina i Puiggròs: "Malalties per prions"
Dr. Jaume Bech i Borràs: "La terapèutica en el temps de Pere Virgili"

Dimarts 14 de desembre de 1999, 17,30h.

IV Curs sobre L'Humanisme en Medicina
Dirigit pel Dr. Antoni Caralps
A. Aterman: "El metge malalt"
A. Rodriguez Martos: "El metge davant les drogodependències: actituds i aspectes ètics"
M. Nebrera: "Humanisme i Universitat"
A. Tàpies, en entrevista concedida a A. Caralps: "Pintura i Medicina"

Diumenge 30 de gener de 2000.

Inauguració del curs. Lliçó inaugural: Dr. Ramón Sanmartín i Casamada

XIè Congrés d'Història de la Medicina Catalana. L'Acadèmia organitzarà, durant l'any 2000, l'XIè Congrés d'Història de la Medicina Catalana, que se celebrarà en els locals de l'Acadèmia, presidit pels acadèmics numeraris Dr. Moisès Broggi i Dra. Edelmira Domènech.

La Fundació Pere Virgili dóna suport a la publicació de la Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya

Membres Honorifics de la Fundació

Almirall Prodesfarma S.A.
Col.legi Oficial de Metges de Barcelona
Fundació Uriach 1838
Grup Ferrer Internacional S.A.
Grup Novartis a Espanya
Laboratorios Menarini S.A.
Laboratoris del Dr. Esteve S.A.
Química Farmacéutica Bayer S.A.

Protectors de la Fundació

Grup Bristol Myers Squibb
Laboratoris Astra
Laboratoris Fardi S.A
Sanofi Winthrop S.A.